

UNIVERSITATEA BABES-BOLYAI CLUJ NAPOCA
FACULTATEA DE SOCIOLOGIE ȘI ASISTENȚĂ SOCIALĂ
ȘCOALA DOCTORALĂ DE SOCIOLOGIE

TEZĂ DE DOCTORAT

ROMII

**între politicile de incluziune socială și barierele
excluziunii sociale**

Rezumatul tezei de doctorat

COORDONATOR ȘTIINȚIFIC
PROF. UNIV. DR. MARIA ROTH

Doctorand: RADU LĂCĂTUȘ

Cluj Napoca

2019

Cuprins

Mulțumiri

Partea I. CONTEXT ȘI CONCEPTUALIZARE

CAPITOLUL 1. Introducere

- 1.1. Motivația alegerii temei
- 1.2. Demersul cercetării
- 1.3. Structura lucrării
- 1.4. Aspecte deontologice ale cercetării

CAPITOLUL 2. Factori de risc pentru populația de romi

- 2.1. Educație
- 2.2. Sănătate
- 2.3. Discriminare
- 2.4. Locuire și Segregare
- 2.5. Ocupare
- 2.6. Concluzii

CAPITOLUL 3. Delimitări conceptuale și teoretice

- 3.1. Conceptele de sărăcie, excluziune și incluziune socială
- 3.2. Marginalizarea socială a comunităților de romi
 - 3.2.1. Definiție, conceptualizare, operaționalizare
 - 3.2.2. Tipologii ale comunităților de romi
- 3.3. Abordarea sistemică

CAPITOLUL 4. Strategii și agenți ai incluziunii sociale a populației de romi

- 4.1. Documente programatice europene și naționale de referință pentru populația de romi
- 4.2. Strategia Națională de Îmbunătățire a Situației Romilor – scurt istoric
- 4.3. Finanțări europene, publice și private în procesul de incluziune a romilor
- 4.4. Concluzii

Partea II. CERCETĂRI EMPIRICE

CAPITOLUL 5. Analiza derulării unor programe de incluziune pentru romi

5.1. Programe de incluziune a romilor înainte și după aderarea României la Uniunea Europeană. Studii de caz

5.1.1. Relevanța studiului

5.1.2. Scop și obiective

5.1.3. Întrebări de cercetare

5.1.4. Dimensiuni analizate

5.1.5. Metode și instrumente de culegere a datelor

5.1.6. Rezultatele analizei

5.1.6.1. Analiza unor proiecte de incluziune a romilor – scurt istoric

5.1.6.2. Expertul local pe problemele romilor - actor principal în procesul de incluziune socială a populației de romi

5.1.6.3. Analiza comparativă a unor ocupații relevante în procesul de incluziune a romilor

5.1.6.4. Planul de acțiune locală pentru romi, instrument al dezvoltării sociale. Studii de caz

5.2. Analiza documentelor justificative ale programelor locale de incluziune a romilor

5.2.1. Relevanța studiului

5.2.2. Scop și obiective

5.2.3. Întrebări de cercetare

5.2.4. Dimensiuni analizate

5.2.5. Metode și instrumente de culegere a datelor

5.2.6. Localități vizate

5.2.7. Rezultatele analizei secundare de date

5.2.7.1. Analiza fișelor de identificare a nevoilor

5.2.7.2. Analiza planurilor locale de acțiune pentru romi

5.3. Concluzii

CAPITOLUL 6. Politicile pentru romi din perspectiva experților locali pe problemele romilor. Cercetarea cantitativă

6.1. Scopul și obiectivele

6.2. Întrebările de cercetare

6.3. Dimensiuni analizate

6.4. Metode și instrumente de culegere a datelor

6.5. Grupul țintă

6.6. Rezultatele analizei cantitative

6.6.1 Percepția experților locali pentru romi privind situația comunităților de romi din perspectiva multidimensională a excluziunii sociale

6.6.2 Percepții ale experților locali pentru romi asupra acțiunilor de sprijin, la nivel local, de combatere a excluziunii sociale și de rezolvare a problemelor romilor

6.6.3. Așteptările experților pentru romi privind aplicarea strategiilor europene și naționale de îmbunătățire a situației romilor

6.7. Concluzii

CAPITOLUL 7. Implicarea autorităților locale în politicile de incluziune pentru romi. Analiza calitativă

7.1. Scop și obiective

7.2. Întrebările de cercetare

7.3. Dimensiuni analizate

7.4. Metode, instrumente utilizate în analiza calitativă

7.5. Grupul țintă

7.6. Rezultatele analizei calitative

7.6.1. Colaborarea dintre primărie și comunitate înainte de procesul de sprijin extern

7.6.2. Acțiunile principale privind procesul de sprijin extern acordat de program

7.6.3. Actorii cheie implicați în acest proces

7.6.4. Dificultăți, bariere, probleme și soluții

7.6.5. Importanța procesului de sprijin extern ROMACT

7.6.6. Recomandări privind continuarea procesului de lucru la nivel local

7.6.7. Concluzii

CAPITOLUL 8. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

8.1. Concluzii

8.2. Limitele cercetării

8.3. Recomandări

ANEXE

Bibliografie

Cuvinte cheie: comunități de romi, excluziune socială, incluziune socială, expertul local pe problemele romilor, proiecte de intervenție locală, planul local de acțiune pentru romi, proiecte europene, strategii naționale pentru romi, politici locale pentru romi

CAPITOLUL 1 Introducere

Obiectivul principal al prezentului demers de cercetare pornește de la identificarea, prin prisma experților romi, respectiv majoritari a problemelor sociale ample care afectează în perioada actuală incluziunea persoanele de etnie romă din România și caută să identifice cauzele care barează, respectiv stimulează aplicarea eficientă a politicilor locale de incluziune socială. Demersul materializat în această lucrare, vizează și o finalitate practică, prin analiza derulării unor proiecte de acțiune locală și elaborarea unui set de instrumente care să favorizeze implementarea lor. Analiza propusă dorește să abordeze problematica socială a romilor în complexitatea ei și să propună recomandări, care să pornească de la interdependența problemelor principale cu care se confruntă comunitățile de romi, pentru a obține rezultate durabile pe termen mediu și lung pentru membrii întregii comunități. Pentru realizarea cercetării am prelucrat informații acumulate ca urmare a studiilor anterioare în acest domeniu, dar și multe documente ale unor proiecte locale de intervenție în favoarea comunităților de romi. Pe lângă informațiile și datele propriu zise, în proiectarea cercetării de teren a fost foarte importantă experiența participării mele în administrarea și derularea unor programe și proiecte care au vizat populația de romi. Aceste experiențe anterioare au fost cele care au fundamentat motivația și premisele cercetării și, alături de celelalte surse de date utilizate, au reprezentat punctul de pornire pentru operaționalizarea temelor selectate și elaborarea proiectului prezentei cercetări.

O etapă continuă în acest proces a fost cea de documentare. În această etapă de cercetare de birou, au fost identificate surse de date teoretice, care să poată reprezenta repere în validarea și completarea datelor culese prin cercetarea de teren propusă. Pentru a avea o imagine de ansamblu asupra situațiilor cercetate, dar și pentru a argumenta aspectele reieșite în cadrul cercetării, parte de analiză a stakeholder-ilor implicați în incluziunea socială a romilor. Au fost analizate, pe de o parte, strategii locale și naționale și europene, pe de altă parte, documente precum, fișe de nevoi, planurile locale și județene de acțiune pentru romi, strategii de dezvoltare locală, bugete locale, hotărâri de consilii locale. Lucrarea este împărțită într-o primă parte care contextualizează și conceptualizează problemele sociale ale romilor și politicile sociale care vizează îmbunătățirea situației și incluziunii romilor și o a doua parte care prezintă cercetări empirice proprii bazate pe proiectele rezultatele analizelor.

Partea I. CONTEXT ȘI CONCEPTUALIZARE

CAPITOLUL 2 Factori de risc pentru populația de romi

Încă din 1995, România înregistra cel mai semnificativ număr de persoane de etnie romă din Europa. Potrivit unui raport, populația de romi din România era aproximativ între „1.800.000 și 2.500.000 de persoane, iar la nivel european, cifra aproximativă era între 7 milioane și 8,5 milioane de persoane” (Liegeois și Gheorghe, 1995, p. 4). La ultimul recensământ, cel din 2011, 621.573 de cetățeni s-au declarat a fi romi, față de 535.140 declarați la recensământul anterior, dinainte cu un deceniu. Ținând cont de faptul că unii romi se autodeclară aparținând etniei rome, estimările unor instituții și organizații dublează această cifră, apreciind neoficial numărul romilor ca variind între 1,2 și 2,5 milioane (Guvernul României, 2014).

Precum a fost documentat în cercetările din cele trei decenii care s-au scurs de la schimbarea regimului comunist din România, și în prezent, populația de romi este obligată să facă față unor multiple obstacole și constrângeri, care îi împiedică să acumuleze capitalul uman necesar pentru a participa pe piața muncii și pentru a genera câștiguri economice (Robayo-Abril, Millan, 2019).

Sărăcia este un factor care influențează negativ incluziunea și care amplifică dificultățile existente în rândul comunităților de romi în procesul de accesare a resurselor educaționale. În acest sens, se relevă faptul că “60% din populația de romi din România, aveau o putere scăzută de acoperire a coșului de alimente zilnic, cumpărare a produselor alimentare zilnic, procent dublu față de cel înregistrat la populația neromă (Banca Mondială 2011, p. 7). Conform unor date recente europene, sărăcia copiilor romi este de două ori mai mare decât a copiilor majoritari, fiind de 78% față de 39% (FRA, 2018).

Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale (Horvath et al., 2017), scoate în evidență în cadrul unui raport de cercetare realizat la nivel național că în România “39,1% din beneficiarii venitului minim garantat sunt familii de romi, iar cea mai afectată zona este regiunea Centru, unde 69,8% din beneficiarii de venit minim garantat sunt persoanele de etnie romă” (Horvath et al., 2017), p. 60). Potrivit lui Sandu (2005), una dintre cauzele *sănătății precare* a unui procent semnificativ al populației o reprezintă condițiile precare de locuit. *Sănătatea nefavorabilă* este un efect al sărăciei cu care se confruntă romii. Această situație apare în contextul existenței unui cerc vicios al sărăciei și datorită faptului

că populația de romi se confruntă cu niveluri de educație scăzute, oportunități foarte limitate de angajare. Din punct de vedere istoric, inegalitățile privind poziția socială, și totodată locuirea, sărăcia și educația au condus la un start inegal al romilor pe piața muncii, conducând la participarea scăzută a romilor pe piața muncii și ca atare la o mai mare dependență de serviciile sociale (Ringold, Orenstein, Wilkens, 2005).

Inegalitățile între romi și celelalte etnii au origini istorice, care pornesc de la poziția de sclavie a romilor pe moșiile bisericii ortodoxe, respectiv ale unor boieri (Fraser, 1995). Aceste inegalități istorice s-au transformat în timp, dar nu au dispărut odată cu acordarea de drepturi egale pentru populația de romi. Astăzi, *discriminarea bazată pe etnie*, este considerată ca fiind una dintre cele mai importante bariere pentru comunitățile de romi, în încercarea de a accesa diferite resurse precum educația, locurile de muncă, actele de proprietate și identitate, locuirea, serviciile publice, creditele, serviciile de sănătate. Un raport recent al Băncii Mondiale din anul 2019, scoate în evidență aspecte privind locuirea precară la romi, incluzând supraaglomerarea, sub standardul minimal acceptat de populația majoritară, la care se adaugă teama de evacuare forțată, în condițiile în care aceste comunități de romi trăiesc cu nesiguranță pentru că multe dintre locuințele lor nu au acte de proprietate și nici autorizații de construcție (Robayo-Abril, Millan, 2019).

Pornind de la inegalitățile istorice privind romii care au vizat lipsa de proprietăți, unul din aspectele care îngreunează azi situația romilor este poziționarea comunităților lor, care adesea ia forme de segregare rezidențială, cu urmări în privința segregării educaționale, a accesului la servicii medicale și sociale, dar și de participare la piața muncii și la viața socială. Cu privire la aceste aspecte, în cadrul raportului elaborat la nivel național de ISMPN în 2017, se scoate în evidență faptul că „din 2.225 de comunități compacte analizate în cadrul raportului, 49,6% sunt poziționate la marginea localităților. La aceste situații se mai adaugă 71 de situații în care aceste comunități se află în afara localității și 63 de situații în care localitatea, satul este locuit de romi. În total, cele 3 variante însumează 391.929 de persoane” (Horvath et al., 2017, p. 96).

Potrivit lui Sandu (2005), *o sursă importantă de venit* pentru populația de romi este venitul minim garantat. Astfel, 74% din populația romă, obțin venituri din aceste surse de finanțare. Lipsa veniturilor reale pentru aceste persoane, poate genera apoi alte dificultăți și în procesul de accesare a serviciilor educaționale.

În ceea ce privește progresele în domeniul *educației* pentru copiii romi, cercetările au arătat că în ciuda multor programe axate pe incluziunea școlară a copiilor romi nu se poate vorbi deocamdată de un succes, legislația favorabilă incluziunii și programele desfășurate neputând deocamdată să contrabalanseze nici masivele dezavantaje istorice, sociale, culturale și economice, și nici atitudinile discriminatoare manifestate în educație. (Roth, & Moisă, 2011). Cu privire la numărul de clase absolvite, în cadrul unui raport de cercetare, se evidențiază faptul că în comunitățile rurale definite ca marginalizate, „persoanele adulte fiind reprezentate de un procent de 80% au absolvit cel mult opt clase, iar 35% dintre ei au doar școala primară” (Teșliuc, Grigoraș, Stănculescu, 2016, p. 27).

Relația dintre lipsa educației și lipsa locurilor de muncă pentru populația de romi, este analizată în cadrul unui raport realizat la nivel național. În raportul publicat în 2015, între cauzele absenteismului și nivelului precar de educație, sunt identificate condițiile improprii de locuire, hrana și sănătatea deficitară. Toate aceste cauze conduc la număr foarte limitat al calificărilor și chiar existența unor forme discriminare, în încercarea romilor de a găsi locuri de muncă. Aceste probleme grave, conduc la „lipsa locurilor de muncă sigure și bine plătite” (MMFPSPV/AM POSDRU, 2015 p. 49).

Un aspect relevant reieșit din analiza factorilor care afectează calitatea vieții populației de romi este că atâta timp cât resursele locale (în special cele financiare), care trebuie distribuite de autoritatea locală, atât pentru populația majoritară cât și pentru populația de romi, sunt limitate sau sunt considerate în mod intenționat limitate, șansele de progres în procesul de incluziune socială, rămân foarte limitate din perspectiva impactului pe termen lung. Apoi, datorită faptului că populația de romi se confruntă cu dificultăți și bariere majore atât în accesarea educației, locurilor de muncă, obținerea actelor de identitate și proprietate, din perspectiva efectelor negative, există situații de locuire improprie, dar există și situații de discriminare și segregare. În acest sens, ar fi necesar să se acorde o atenție deosebită alegerii abordărilor privind incluziunea socială a romilor, tocmai ca rezultatele să fie vizibile, concrete în comunitățile de romi și, mai ales, să fie menținute pe termen cât mai lung.

CAPITOLUL 3 Delimitări conceptuale și teoretice

În contextul în care abordarea pe care o propun în această lucrare, are și o puternică dimensiune aplicativă, prezentarea conceptelor cu care operez, cât și a abordărilor teoretice, se va focaliza pe aspectele relevante ce configurează modalitățile concrete de intervenție în sprijinirea incluziunii sociale a romilor. Din această perspectivă, concepte precum cele de

excluziune și incluziune socială, sărăcie, comunitate, familie precum și abordările teoretice care operează cu aceste concepte, vor fi prezentate și relaționate din perspectiva relevanței utilizării lor în descrierea și analiza situației populației vulnerabile de romi.

În România, *sărăcia absolută și relativă* se calculează conform unei metode elaborate de experții Băncii Mondiale, Comisiei Anti-Sărăcie și Promovare a Incluziunii Sociale și Institutului Național de Statistică, aprobate de Guvern în 2005, pentru care baza de calcul este ancheta asupra bugetelor de familie. De exemplu în 2016, Institutul Național de Statistică a scos în evidență în cadrul unui raport, faptul că “în anul 2016, cele mai mari rate ale sărăciei s-au înregistrat în regiunile Nord-Est (36,1%), Sud-Vest Oltenia (34,2%) și Sud-Est (31,2%), iar cea mai mică în București-Ilfov (10,2%)” (Iagăr, INSSE, 2016, p. 14). Cu privire la populația de romi, în anul 2013, Banca Mondială evidențiază faptul că aceștia sunt expuși unui risc de sărăcie de zece ori mai mare decât populația majoritară.

Sfera *conceptului de sărăcie*, s-a modificat, prin schimbarea abordării, dinspre cea absolută, spre cea relativă. Un pas important în această transformare a conceptului este definiția socială a sărăciei, în forma devenită clasică, cea a lui Townsend: „Se poate spune că indivizii, familiile și grupurile unei populații trăiesc în sărăcie când le lipsesc resursele care să le permită să obțină acele tipuri de alimentație, participarea la acele activități și să se bucure de acele condițiile de viață și de distracție care în propriile societăți sunt obișnuite, sau măcar îndeobște recomandate și aprobate.” (Townsend, 1979, p. 29).

Perspectiva *excluziunii sociale* este una mai largă, decât a sărăciei și vizează mai multe dimensiuni: accesul la resurse și servicii educație și de sănătate; locuirea; participarea la piața muncii și la viața socială. Pe lângă multidimensionalitate, abordarea din perspectiva excluziunii sociale are caracteristicile unei abordări dinamice a problematicii persoanelor vulnerabile, accentul fiind pus atât pe situația de fapt, cât și pe procesualitatea excluziunii sociale, desfășurate în timp. Berting și Villain-Gandosi (2001) arată că rădăcinile teoretice ale înțelegerii excluziunii sociale se află în sociologia clasică. În lucrarea lui Max Weber, ideea privitoare la sărăcie, se referă la modalitățile prin care anumite grupuri reușesc printr-un proces de „închidere socială”, să asigure și să își mențină privilegiul în detrimentul celorlalte grupuri, ai căror membri diferă de proprii lor membri.

Sen (2000) face o distincție între *excluziunea socială activă și cea pasivă*. El explică apariția excluziunii sociale active ca datorându-se acțiunilor statului, prin limitarea unor drepturi și oportunități legale, iar excluziunea socială pasivă ca apărând atunci când de

exemplu există o criză a locurilor de muncă datorită deficiențelor pieței muncii. Același autor evidențiază faptul că lipsa accesului egal la accesarea de locuri de muncă poate conduce la procesul de *incluziune nefavorabilă*. Din această perspectivă, autorul scoate în evidență faptul că această incluziune nefavorabilă face parte din conceptul mai larg al excluziunii sociale.

Pentru persoanele excluse social sunt necesare *o serie de resurse*, care să îi ajute să depășească această criză. Resursele necesare pentru a ieși din zona excluziunii sociale sunt considerate ca fiind foarte importante de către Hetzler și Marcus (2006). Astfel, în cadrul unei cercetări, autorii au scos în evidență faptul că pentru ca o persoană să poată trece de la un nivel de excluziune lipsit de resurse (A), situație care conduce la vulnerabilitate, la un nivel cu resurse (B), situație care reduce vulnerabilitatea și va face apoi ca această persoană să se poată susține singură. Ca atare, este necesar ca persoanele să aibă acces la o diversitate de resurse, pentru ca ele să poată accesa piața muncii și să devină independente.

În 2011, McGarry, a descris conceptul de *excluziune a romilor* prin sintagma “nu aparțin nimănu”, iar Nordberg, (2006), a definit acest concept prin faptul că excluziunea descrie perpetuarea negării drepturilor de cetățean, direcționând atenția asupra discriminării instituționalizate. Un numitor comun al acestor definiții ale excluziunii sociale este că romii sunt excluși social pentru că se confruntă cu un set de probleme care diferă considerabil de cele cu care se confruntă populația majoritară. Astfel, o serie de autori Sigona și Vermeersch (2012), scot în evidență situațiile de segregare spațială, discriminare, nivelurile scăzute de educație și sărăcia intergeneratională. În 2014, Banca Mondială evidențiază că populația de romi este un “grup etnic minoritar mare, tânăr și deosebit de sărac, ce se confruntă cu excluziunea pe piața muncii și a anumitor servicii (Banca Mondială, 2014, p. 8). Cu privire la aspectele privind excluziunea romilor, Agenția Națională pentru Romi scoate în evidență faptul că “Din cauza lipsei capitalului uman și material, comunitățile compacte de romi și instituțiile care le deservește – școală, dispensar – funcționează cu resurse reduse, într-o perpetuă situație de criză. Riscul marginalizării din cauza accesului mai dificil la anumite servicii, în cazul comunităților compacte de romi, este ridicat.” (ANR, 2014, p. 15). Precaritatea capitalului uman potențează negativ șansele de viață ale generației actuale, dar și ale celei următoare. Potrivit lui Sandu (2005), pe lângă condițiile de viață precare, datorate calității foarte slabe a infrastructurii, și marginalizării, inclusiv, spațiale, în zonele segregate rezidențial în care aceștia locuiesc, situația romilor este caracterizată și de lipsa resurselor privind capitalul uman ca urmare a experienței educaționale și de migrație relativ reduse.

În multe cazuri, excluziunea romilor este asociată cu marginalizarea, care pot căpăta forme foarte vizibile în multe dintre localitățile în care trăiesc comunități compacte de romi. Vizibile, sunt infrastructura precară, casele construite din materiale improprii și nefinalizate-deși sunt locuite, în multe cazuri fiind și supraaglomerate, lipsa accesului la infrastructură și utilități publice de bază. Studii, precum cele amintite mai sus (Horvath et al. (2017), Anton et al. (2014), Tesliuc et al., (2016), identifică o varietate de comunități de romi, ce pot fi sărace, compacte, vulnerabile, segregate, marginalizate, sau să nu aibă probleme legate de sărăcie, comunități din mediile urban sau rural. Cu privire la aceste definiții empirice privind excluziunea romilor, Kostka, evidențiază faptul că aceste “definiții acceptate politic legitimează un anumit curs de acțiune” (Kostka , 2015, p. 10).

În cadrul tezei de doctorat, mă voi raporta la *viziunea lui Commins (1993)*, care vorbește despre patru sisteme și importanța lor în analiza fenomenului excluziunii. În primul rând, este vorba despre sistemul democratic, care se referă la integrare civică și implică ca fiecare individ să fie un cetățean egal într-un sistem democratic. Astfel, fiecare individ indiferent de apartenența sa (ex. fie etnică, religioasă, etc.) să aibă drepturi egale în raport cu ceilalți și cu instituțiile sociale în egală măsură. În al doilea rând, autorul menționat anterior vorbește despre piața muncii care are rolul de a promova integrarea economică care îi oferă individului posibilitatea de a fi activ pe piața muncii, prin deprinderea unui loc de muncă care îi oferă acestuia stabilitate financiară și posibilitatea acoperirii nevoilor în ordinea importanței lor. În al treilea rând, Commins (1993), vorbește despre sistemul statului bunăstării, care are rolul de a promova ceea ce poate fi numit integrare socială și care se referă la accesul pe care îl are individul la serviciile sociale furnizate de stat și modul în care are loc empiric acest acces. Cel de-al patrulea sistem menționat de autor este cel al familiei și comunității, fiind sistemul care promovează integrarea interpersonală care implică apartenența la o familie, la un grup de prieteni, de vecini, la rețele interpersonale care să le asigure suport moral celor care au nevoie de ele. În viziunea lui Commins, toate cele patru sisteme sunt cruciale în funcționarea normală a indivizilor în cadrul societății. Atâta vreme cât unul dintre sisteme, sau mai multe nu funcționează la modul optim, inerent vor apărea dezechilibre la nivel social și vor apărea fenomene sociale complexe care vor afecta bunăstarea indivizilor. În cazul lucrării prezente este importantă această perspectivă pe care o are Commins asupra excluderii sociale, întrucât romii se află prin prisma așezării lor istorice într-o poziție de vulnerabilitate socioeconomică. Dacă este să analizăm situația

romilor din perspectiva funcționalității celor patru sisteme, perspectiva nu este una favorabilă.

Cu privire la conceptul de *incluziune socială*, autorii Woodward și Kohli (2004, p. 19), au scos în evidență faptul că acest “concept nu ar trebui văzut ca și partea cealaltă a unei monede” care să cuprindă pe de o parte atât exclusiunea și incluziunea socială. Autorii scot în evidență faptul că, discursul teoretic și științific, ar trebui să meargă mai departe, referindu-se la aspectele care pot constitui premisele eliminării exclusiunii. Conceptul de incluziune socială ar trebui perceput ca și un concept distinct, care să evidențieze în mod semnificativ integrarea socială, prin întărirea capacității instituțiilor sociale de a include populația de etnie romă. Cu privire la aspectele legate de *procesul de incluziune socială*, în cadrul unui articol (Marushiakova-Popova, 2005), scoate în evidență faptul, că acest proces este necesar să fie analizat și din perspectiva experiențelor din trecut, din regiunile și localitățile în care trăiesc comunitățile de romi. În cazul României, analiza ar trebui să se refere și la era socialistă, perioadă în care pentru populația de romi, au fost implementate mai mult acțiuni integratoare de genul mainstream, când acțiunile sociale cu scop integrator nu au vizat în mod exclusiv populația de romi.

Abordarea comunitară a incluziunii sociale este foarte importantă în ultima perioadă, atât pentru cercetători cât și pentru actorii sociali implicați în diferite acțiuni de incluziune socială. În acest sens, se scoate în evidență faptul că în acest proces al dezvoltării comunitare este necesar să fie incluse, cât mai multe persoane țintă, dar trebuie implicați și alți actori interesați de la nivelul localității sau localităților de referință. Astfel, din perspectiva incluziunii sociale, în procesul de dezvoltare comunitară, Henderson (2005) scoate în evidență faptul că factorii de decizie politică și administrativă ar putea fi interesați de procesul de îmbunătățire a situațiilor locale, tocmai pentru că ar trebui să fie interesate de întărirea vecinătății prin programe de regenerare și de incluziune socială. Cu cât aceste autorități locale sunt mai implicate, cu atât cresc șansele ca incluziunea socială să aibă rezultate mai bune. În plus față de acest proces de implicare în procesul de dezvoltare comunitară a actorilor locali, DeVault (2008) consideră necesar ca în procesul de incluziune socială să se promoveze aplicarea conceptelor precum egalitatea de șanse, nediscriminarea, participarea deplină, asigurarea de locuri de muncă și mai ales în faza inițială să se poată identifica barierele și eliminarea acestora.

CAPITOLUL 4 Strategii și agenți ai incluziunii sociale a populației de romi

În Capitolul 3, prezint documentele programatice europene și naționale care promovează politicile de incluziune socială a romilor. În prima parte sunt evidențiate documente internaționale și europene (Planul Național pentru Combaterea Sărăciei și Promovarea Incluziunii Sociale (2002), Tratatul de la Lisabona (2007), Deceniul pentru Incluziunea Romilor 2005-2015 (2005), Platforma europeană pentru incluziunea romilor (2009), Strategia Europa 2020 (2010), etc., cu relevanță în procesul de incluziune socială a romilor. În același sens, scot în evidență și aspecte relevante din Strategia Națională de Îmbunătățire a Situației Romilor (Guvernul României 2001, 2006, 2011; 2015), ca document de la nivel național pe baza căruia se fundamentează acțiunile actorilor naționali și locali în acest proces. Recomandările europene și internaționale care, în mare măsură, sunt unitare ca abordări privind transpunerea în practică a obiectivelor actuale ale Uniunii Europene, pot fi interpretate de către statele membre ca fiind „o presiune constantă”, și „greu de pus în practică”. Dar consider că este necesar ca strategiile, planurile naționale să reflecte aceste obiective, nu numai prin asumări „goale de conținut”, promisiuni fără substanță ci și prin acțiuni concrete și vizibile pe termen lung. Consider că acești actori de la nivel european și internațional au și trebuie să aibă și în viitor roluri decisive în procesul de incluziune socială a romilor. Rolul de implementare revine statelor membre și în special a autorităților, rol care nu este pus în valoare pe măsura așteptărilor actorilor europeni sau a comunităților de romi. Cu toate că există o serie de documente strategice europene și naționale în domeniul incluziunii romilor, trecerea de la situații de la „a crea grupuri vulnerabile cu intenție”, la situația de „a asigura accesul neîngrădit la toate oportunitățile și resursele locale pentru toată lumea, inclusiv pentru romi” consider că încă nu s-a realizat cu succes de către multe dintre țările europene, inclusiv și de România în calitatea de stat membru a Uniunii Europene.

Partea II. CERCETĂRI EMPIRICE

Elementele principale studiate în această cercetare se referă la problemele cu care se confruntă populația de romi, dar și identificarea unor posibile acțiuni și recomandări care să conducă la ameliorarea problemelor cu care se confruntă populația de romi. Prezentul demers analitic își propune să identifice posibile recomandări de ameliorare a acestor probleme, din perspectiva posibilității implicării autorităților locale în procesul de incluziune socială a comunităților de romi.

Caracterul acestui studiu este unul exploratoriu. Pentru fiecare dintre studiile propuse în acest capitol, prezint scopuri și obiective, grupurile țintă, întrebările de cercetare, dimensiunile principale de analiză prezentarea metodelor și tehnicilor utilizate.

Colectarea informațiilor necesare pentru studiu, a fost realizată dintr-o perspectivă metodologică mixtă, cantitativ-calitativă. Argumentul pentru care am ales această perspectivă, este posibilitatea oferită cercetătorului de a analiza în detaliu dificultățile cu care se confruntă populația de romi dar și de a contura percepția respondenților privind posibilele acțiuni care să amelioreze starea de sărăcie a comunităților de romi și în care să fie implicate autoritățile locale.

Scopurile principale ale cercetărilor empirice incluse în lucrare sunt identificarea și analizarea factorilor de risc care influențează apariția fenomenelor de excluziune socială în care se află populația de romi investigată, dar și desprinderea unor direcții de acțiune și recomandări, care pot să conducă la eficientizarea procesului de incluziune socială pentru această populație.

Obiectivele specifice urmărite sunt:

1. Analiza și identificarea proceselor de excluziune și incluziune socială a comunităților de romi din perspectiva a 4 dimensiuni principale: aplicării măsurilor de politici sociale pentru asigurarea bunăstării; participarea la piața muncii; participarea civică la viața socială; echitatea aplicării cadrului dimensiunea legal-juridic.
2. Analiza posibilelor direcții de acțiune și recomandări privind îmbunătățirea procesului de incluziune socială a comunităților de romi pentru autoritățile locale.

În acest sens, în demersul exploratoriu realizat, datele cantitative, culese prin aplicarea de chestionare cu variante standardizate de răspuns (ce au cuprins, însă și întrebări cu variante multiple și deschise de răspuns), au fost completate cu date ale analizei calitative, obținute prin interviuri cu reprezentanți instituționali, la nivel local și cu facilitatori comunitari externi, implicați în programul ROMACT¹, despre care am amintit anterior, pe larg, în această lucrare. Analiza percepțiilor actorilor instituționali investigați, atât din perspectivă metodologică cantitativă, cât și din cea calitativă, vizează și interacțiunile directe ale acestora cu comunitățile de romi în care aceștia activează. Modul de relaționare vizează și gradul de implicare în activități concrete de dezvoltare locală, de la identificarea problemelor comunităților de romi, la identificarea soluțiilor și implementarea măsurilor prin acțiuni

¹ Vezi Consiliul European, Pagina programului ROMACT, Disponibil la: <http://coe-romact.org/country/romania>

concrete, la nivelul comunității. Percepțiile și așteptările identificate în demersul cantitativ, sunt completate prin analiza documentelor sociale și analiza calitativă. Astfel, aceste date sunt completate cu date concrete vizând activitatea stakeholder-ilor implicați în incluziunea socială a romilor, la nivel local, pornind de la resursele umane existente, atribuții, mod de relaționare cu instituțiile locale, cu comunitatea locală și cu familiile de romi.

CAPITOLUL 5. Analiza derulării unor programe de incluziune pentru romi

În prima parte a acestui capitol, am evidențiat o serie de programe cu finanțare europeană din perioadele de preaderare și post aderare a României la Uniunea Europeană, tocmai pentru a sublinia pașii realizați de România în procesul de incluziune a romilor. În același context al acțiunilor implementate de România, am evidențiat importanța existenței unei metode de elaborare a planului local de acțiune pentru romi, ca și instrument de politici locale. În acest demers, am subliniat și rolul experților locali pe problemele romilor în procesul de dezvoltare locală a comunităților de romi. Pornind de la experiențele acumulate în calitate de manager de proiecte pentru incluziunea romilor, am reflectat adesea la adecvarea resurselor alocate și a modului lor de utilizare la prioritățile și problemele complexe ale comunităților de romi.

Scopul principal al analizei documentelor precum (fișe de proiecte și programe) este să analizez cum documentele de proiecte pot să aducă un surplus de cunoaștere, să sprijine procesul de incluziune a romilor și apoi să identific posibile modalități de analiză a problemelor pe care le întâmpină romii dar și posibile modalități de acțiuni de ameliorare a situațiilor de excluziune sociale și de rezolvare a problemelor. În acest capitol, evidențiez, problemele cu care se confruntă comunitățile de romi, reieșite din colectarea datelor din documente oficiale de la nivel național și apoi documente ale unor primării precum fișa de identificare a nevoilor și a planurilor locale de acțiune. Acestea au, elaborate de către 20 de primării, care au participat în procesul de sprijin extern acordat de echipa de program ROMACT.

Obiective specifice sunt:

1. Documentarea modalităților prin care proiectele desfășurate în cadrul programelor PHARE și din Fonduri Structurale și de Coeziune, au contribuit la identificarea

problemelor pe care le întâmpină romii din perspectiva locuirii, sănătății, educației, ocupării, infrastructurii.

2. Documentarea oportunității de elaborare a unei hărți financiare a posibilelor investiții care să vizeze local problemele populației de romi.
3. Identificarea posibilelor surse de finanțare pentru aceste probleme.

Întrebări de cercetare

- Cum pot documentele de proiect să aducă un surplus de cunoaștere pentru rezolvarea problemelor sociale pe care le întâmpină romii?
- Cum pot documentele de proiect să contribuie mai bine la identificarea nevoilor populației romi și la rezolvarea acestora?

Atunci când utilizez sintagma “hartă financiară” mă gândesc la creionarea unei imagini de ansamblu a situației comunităților de romi. În prima fază, identific problemele comunităților de romi. În faza următoare, analizez cum procedural și legal, acestea pot să fie aduse în “lista de priorități” a autorităților locale, prin asumarea de către primării a planurilor locale de acțiune. Un aspect important evidențiat este și ce este de făcut de către autoritățile locale, ce costuri estimative, ar trebui să se aloce din partea autorităților locale pentru rezolvarea acestor probleme. Pentru aceste posibile acțiuni, analizez care ar fi etapele de implementare a unui asemenea proces, considerat dificil, dar și care pot să fie sursele de finanțare care să fie accesate de către autoritățile locale în vederea rezolvării problemelor cu care se confruntă comunitățile de romi.

Dimensiuni analizate

După finalizarea procesului de completare și aprobare a planurilor locale de acțiune pentru romi cu proiecție bugetară și clasificare bugetară, în vederea înțelegerii complexității problemelor cu care se confruntă populația de romi din cadrul celor 20 de localități am încercat să analizez o serie de informații din sfera condițiilor de locuire, infrastructură, educație, ocupare, acte de proprietate din cadrul fișelor de identificare a nevoilor și a planurilor locale de acțiune pentru romi aferente.

Cu privire la acuratețea informațiilor din aceste documente, au fost situații în care echipele de lucru au aproximat anumite date, precum lungimea drumurilor, numărul total de locuințe sau numărul total de locuințe fără acte de proprietate, numărul real al populației de etnie romă, dar la nivel de analiză, datele obținute reflectă în mare măsură realitatea din

comunitățile de romi și aceste date se pot utiliza pentru a construi o imagine coerentă pentru a propune diferite acțiuni concrete și vizibile viitoare.

Metode și instrumente de culegere a datelor

Potrivit lui Chelcea (2001, pp. 467-470), acesta analizează situația în care de cercetătorul trebuie să realizeze un proces de la cunoașterea “urmei” la cunoașterea “faptului” de la document la realitatea socială. Autorul specifică faptul aceste urme pot fi directe precum o clădire, o instalație industrială și care sunt rezultate din activitatea oamenilor, dar și urme indirecte precum texte scrise, documente, acte. Cu privire la texte și documente autorul enumeră o serie de situații precum documente personale, private, oficiale și evidențiază faptul că de exemplu documentele emise de către instituțiile publice se pot clasifica în documente oficiale scrise.

Culegerea informațiilor în această secțiune a cercetării, s-a realizat, utilizării metodei analizei documentelor sociale (rapoarte de cercetare, fișe de proiecte și programe, standarde ocupaționale, fișele de identificare a nevoilor și a planurilor locale de acțiune). Aceste documente oficiale sunt elaborate de primării și sunt publice.

Rezultatele analizei

Din tabelul de mai jos (Tabel 6), reiese faptul că pentru cele 17 localități pentru care s-a realizat procesul de analiză, ar fi necesare investiții de peste 10 milioane de euro. Conform legislației în vigoare aceste sume ar trebui să fie asigurate din bugetul local sau atrase din alte surse de finanțare de către primăriile locale.

HARTA FINANCIARĂ privind investițiile de dezvoltare din Planurile locale de acțiune pentru romi

Tabel 6 Listarea problemelor și a proiecțiilor financiare pentru aceste probleme

Obiective de investiții colectate din toate cele 17 planurile locale de acțiune pentru romi	Suma estimată în RON	Necesar existența SF, DALI, PT
Școli - Reparații/modernizare/dotare Școli	1,800,000	DA
Grădinițe - Reparații/modernizare/dotare grădinițe	300,000	DA
Terenuri de joacă - Reparații/modernizare/construire teren de joacă	1,100,000	DA
Centre sociale - Reparații/modernizare centre sociale	3,000,000	DA
Locuire - Achiziții de teren ptr. Locuințe	800,000	DA
Locuire - Construcție de locuințe	20,000,000	DA
Locuire - Reparații/modernizare locuințe sau blocuri	10,000,000	DA

Reparații/construcție/înlocuire sistem de canalizare apă cu stații de pompare	2,200,000	DA
Iluminat public - Reparații/Modernizare sistem public de iluminat	400,000	DA
Gaze naturale - Alimentare cu gaze naturale în localități	600,000	DA
Canalizare - Canalizare menajeră și racordarea locuințelor cu stație de pompare	1,000,000	DA
Mediu - Realizarea sistemului de prevenire a inundațiilor	650,000	DA
Poduri și podețe - Construire/modernizare poduri și podețe	700,000	DA
Străzi - Reparații/Modernizare străzi	6,000,000	DA
Total suma în lei	47,550,000.00	
Total suma în Euro (Euro = 4.40 lei)	10,709,000.00	

Sursa – analiză realizată de autor pe baza analizei fișelor de identificare a nevoilor și a planurilor locale de acțiune

În cadrul acestei analize asupra celor 17 planuri locale, care conțin proiecții bugetare și clasificare bugetară, dar au primit și aprobare formală din partea Consiliilor locale și înțelegând procesul de accesare a posibilelor surse de finanțare, am constatat că:

- pentru cele 17 primării pentru care s-a realizat procesul de sprijin de elaborare a planurilor locale de acțiune, după realizarea procesului de sprijin extern, există un real interes de accesare a surselor de finanțare și că doresc să își crească nivelul de implicare în procesul de incluziune socială a romilor.
- cea mai importantă bariera identificată în acest proces de lucru au fost legate de o rezistență consistentă în alocarea de costuri din partea primăriilor locale pentru elaborarea documentațiilor tehnice Studii de fezabilitate (SF) sau Documentația de avizare a lucrărilor de intervenție (DALI) pentru astfel de investiții, invocându-se faptul că nu se pot identifica sume substanțiale pentru astfel de costuri de servicii și că alte investiții ar fi prioritare pentru care este necesar să se elaboreze astfel de documentații tehnice. Multe persoane din primării au afirmat că în bugetele locale există astfel de sume alocate pentru costuri de servicii de elaborare de documentații tehnice, dar pentru alte investiții deja cuprinse în bugetele locale și nu pentru propunerile de investiții propuse pentru romi în planurile

CAPITOLUL 6. Politicile pentru romi din perspectiva experților locali pe problemele romilor. Cercetarea cantitativă

În componenta de cercetare cantitativă, analizez așteptările și propunerile unor experți locali pe problemele romilor privitor la procesul de incluziune socială, dar și modalitățile de abordare a procesului de incluziune socială existente la nivel local. În același capitol de cercetare analizez care ar putea fi elementele principale necesare pentru a îmbunătăți implicarea a autorităților locale în procesul de incluziune a romilor. Datele culese în analiză cantitativă, vizează pe de o parte, percepții ale experților locali pentru romi cu privire la problemele persoane de etnie romă care formează comunitățile de romi, în contextul configurat de problemele pe care le au în viața de zi cu zi și pe de altă parte, identificarea problemelor este completată cu percepții și așteptări ale experților locali pentru romi asupra eficienței sprijinirii procesului de incluziune socială, a modalităților concrete de realizare a acestor demersuri, a factorilor implicați, și a responsabilităților aferente.

Scopul analizei cantitative privind datele colectate prin chestionare adresate experților locali pentru romi este să identific situații predominante de excluziune și incluziune socială a romilor la nivel local și posibile acțiuni de ameliorare a situațiilor de excluziune sociale și de rezolvare a problemelor.

Obiective specifice:

- I. Identificarea percepțiilor experților locali pentru romi privind situația comunităților de romi din perspectiva multidimensională a excluziunii sociale;
- II. Identificarea percepțiilor și așteptărilor experților locali pentru romi asupra acțiunilor de sprijin, la nivel local, de combatere a excluziunii sociale și de rezolvare a problemelor romilor;
- III. Identificarea așteptărilor experților pentru romi privind aplicarea concretă, prin acțiuni locale, a Strategiei Europa 2020, respectiv a SNIR.

Metode și instrumente de culegere a datelor - Pentru cercetarea cantitativă din această teză de doctorat, am utilizat metoda anchetei sociologice și instrumentul utilizat în colectarea datelor din perspectivă cantitativă este chestionarul cu întrebări cu variante de răspuns standardizate, ce au cuprins, însă și întrebări cu variante multiple sau deschise de răspuns.

Grupul țintă - Grupul de respondenți din cadrul cercetării cantitative este format din 74 de persoane având funcția de expert local pe problemele romilor, sau un angajat al primăriei să exercite responsabilități cu accent pe problemele romilor.

Datele cantitative, culese prin aplicarea de chestionare, au fost completate cu date calitative, obținute prin interviuri cu reprezentanți instituționali, la nivel local și cu facilitatori externi, implicați în programul ROMACT, despre care am amintit anterior, pe larg, în această lucrare. Percepțiile actorilor instituționali investigați, atât din perspectivă metodologică cantitativă, cât și din cea calitativă, vizează și interacțiunile directe cu comunitățile de romi în care aceștia activează. Modul de relaționare vizează gradul de implicare în activități concrete de dezvoltare locală, de la identificarea problemelor comunităților de romi, la identificarea soluțiilor și implementarea măsurilor prin acțiuni concrete, la nivelul comunității.

Rezultatele reieșite din analiza cantitativă

Atribuțiunile expertului local

La întrebarea privind delimitarea atribuțiilor vizând indivizii, respectiv, familiile, comunitățile de romi, mai puțin de jumătate dintre respondenți identifică în fișele lor de post atribuții explicite cu privire la lucrul cu familiile de romi. În contextul în care activitatea experților locali este, în prezent, axată mai mult pe munca cu indivizii din familie, din perspectiva propusă în această lucrare, sunt necesare modificări în ceea ce privește standardul ocupațional al acestei ocupații și promovate și acțiuni care apoi să fie subliniate în fișele de post ale experților locali pe problemele romilor.

Modalități de lucru cu populația de romi

Deși, cea mai mare parte a respondenților, consideră lucrul cu familia de romi drept foarte importantă, mai puțin de o treime dintre aceștia declară că atunci când lucrează cu populația de romi adresează familia, în ansamblul ei și aproape jumătate dintre respondenți (47%) afirmă că nu există o modalitate de lucru frecventă de lucru cu populația de romi.

Majoritatea atribuțiilor legate de familia de romi, identificate de respondenți sunt similare cu cele identificate anterior, pentru populația de romi din localitate, în general. Unele dintre acestea sunt translatate, de la nivelul individual, la cel familial. Dintre cei 74 de respondenți, un număr de 42 de respondenți care au identificat atribuții de serviciu și în legătură cu familia de romi. 17 identifică atribuții ce pot fi considerate specifice adresării familiilor de romi, în total, cei 17 identificând 30 de astfel de atribuții.

Așteptări ale experților locali privind incluziunea socială a romilor

Un alt rezultat important al analizei datelor cantitative îl reprezintă modul în care respondenții alocă, în mod diferențiat, responsabilitățile în rezolvarea problemelor romilor, la nivelul autorității publice local, respectiv, la nivelul comunităților de romi. În opinia experților locali pentru romi intervievați, școala și integrarea pe piața formală a muncii reprezintă cele mai importante deziderate la nivelul comunitar al acțiunii.

Cu privire la cele mai importante acțiuni, pe care trebuie să le întreprindă adulții din comunitățile de romi, pentru ca familiile lor să iasă starea de sărăcie, așteptările experților pe problemele romilor, nu sunt unele specifice populației de romi. Respondenții consideră că populația de romi, nu trebuie neapărat să emigreze în altă țară, ca să o ducă mai bine și aceștia totuși consideră că este mai bine ca populația de romi să plece din comunitățile marginalizate și să locuiască împreună cu celelalte familii din populația majoritară. O importanță mare au pentru respondenți, educația copiilor, operaționalizată în menținerea copiilor la școală pe termen lung de către romi, cât și accesarea unui loc de muncă stabil de către adulții din comunitățile de romi.

Deși experții locali pe problemele romilor, consideră că *segregarea rezidențială produce bariere foarte mari în procesul de incluziune socială*, totuși, aceștia nu consideră că plecarea în altă țară a romilor reprezintă soluția pentru rezolvarea problemelor cu care acestea se confruntă. Răspunsurile privind domeniile prioritare ale acțiunii decidenților locali, pentru care este considerată necesară accesarea de fonduri externe, sunt semnificativ diferite de cele ce privesc domeniile considerate prioritar a fi adresate prin acțiuni ale comunităților de romi. Probleme precum infrastructura în zonele locuite de romi, pe de o parte, segregarea și discriminarea, pe de altă parte sunt cele două categorii de probleme *considerate importante a fi soluționate cu sprijinul administrației locale*. Pe lângă adresarea problemei discriminării etnice, experții locali exprimă așteptări importante, cu privire la problemele romilor în privința creșterii calității locuirii populației de romi, dar și, în același timp, desegregarea spațială în raport cu populația majoritară, acestea să fie în perimetru cu populația majoritară.

CAPITOLUL 7. Implicarea autorităților locale în politicile de incluziune pentru romi. Analiza calitativă

Prin cercetarea calitativă, mi-am propus identificarea relevanței unui demers de sprijin de dezvoltare extern pentru primării și comunitățile de romi, care să conducă la creșterea

nivelului de implicare a acestora și a eficientizării a procesului de incluziune socială a romilor. Pornind de la experiența directă a implicării în acest proiect, mi-am propus să identific acțiunile principale realizate, cum a fost implementat acest proces de sprijin extern, barierele și provocările existente, rezultatele obținute și recomandările propuse de aceste persoane implicate. Comisia Europeană și Consiliul Europei sunt partenerii acestui program important, fiind implementat de cel din urmă. În cadrul acestui program, am fost implicat în calitate de expert în perioada anilor 2016-2018. În această perioadă, împreună cu echipa de program, am avut ocazia să lucrez cu 23 de localități, în care s-a oferit sprijin extern de dezvoltare pentru primării și pentru comunitățile de romi.

Obiectivul specific al acestei analize, vizează analizarea impactului acestui sprijin extern din perspectiva creșterii nivelului de implicare a stakeholder-ilor locali, precum și a membrilor comunităților de romi, ca o condiție necesară a eficientizării procesului de incluziune socială a romilor.

Premisa principală de la care am plecat pentru analiza calitativă, este aceea că, nivelul de implicare al autorităților locale, în procesul de incluziune socială a romilor, poate crește dacă aceste autorități beneficiază de suport extern în domeniul dezvoltării comunitare și scrierii de proiecte cu finanțare publică și europeană. Pentru început, aș dori să clarific dimensiunea “sprijin extern” utilizată mai ales în această secțiune a analizei calitative. Utilizez această sintagmă, în sensul în care acest sprijin se acordă unei primării și acest sprijin din exteriorul acesteia, din partea a diferite programe (exemplu Programul ROMACT) sau diferiți actori sociali implicați în procesul de incluziune a romilor. Această sintagmă o utilizez în comparație cu dimensiunea “sprijin intern” în sensul în care acest gen de sprijin intern este implementat de către angajații primăriei pentru toți localnicii, inclusiv pentru comunitățile de romi care locuiesc în acea localitate.

Întrebările de cercetare

Pornind de la experiența directă a implicării în programul de sprijin extern mai sus amintit, mi-am propus să identific acțiunile principale realizate, cum a fost implementat acest proces de sprijin extern, barierele și provocările existente, rezultatele obținute și recomandările propuse de aceste persoane implicate. Ca atare, am urmărit să desprind care sunt dificultățile și barierele cu care se confruntă primăriile locale în procesul de incluziune socială a romilor și cum pot acestea să fie ameliorate cu sprijin extern.

Dimensiuni analizate

Analiza calitativă este focalizată pe 6 principale dimensiuni:

- (1) Colaborarea dintre primărie și comunitate înainte de procesul de sprijin extern;
- (2) Acțiunile principale privind procesul de sprijin extern acordat de program;
- (3) Actorii cheie implicați în acest proces;
- (4) Dificultăți, bariere, probleme și soluții;
- (5) Importanța procesului de sprijin extern ROMACT;
- (6) Recomandările privind continuarea procesului de lucru la nivel local;

Aceste dimensiuni, le-am operaționalizat în întrebări adresate respondenților.

Metode și instrumente utilizate în analiza calitativă

Pe baza unui ghid de interviu au fost culese date prin interviuri realizate cu două categorii de respondenți:

- 6 interviuri individuale cu reprezentanți implicați în proiectul ROMACT:
 - 2 persoane de la nivelul managementului programului ROMACT de la Consiliul Europei;
 - 4 facilitatori comunitari din partea programului. Experiența respondenților (facilitatorii) în proiectele ROMACT acoperă 15 localități din 9 județe din regiunile Centru, Nord Vest, Vest și Sud Vest Oltenia.
- 4 interviuri individuale cu reprezentanți instituționali, angajați în primării din 4 localități, în care s-a desfășurat acest program de sprijin precum Cugir, Târnăveni, Vulcan, Gherla.

Pentru fiecare dintre aceste interviuri, am elaborat un set de întrebări. Prin aceste întrebări, am încercat să surprind domeniile principale de analiză calitativă.

Lotul cercetării a fost alcătuit din 10 persoane implicate în procesul de implementare a programului ROMACT, după cum urmează:

- 6 reprezentanți instituționali implicați în proiectul ROMACT:
 - 2 persoane de la nivelul managementului programului ROMACT; Experiența respondenților acoperă peste 50 de localități implicate în acest program.

- 4 facilitatori comunitari din partea programului. Experiența respondenților (facilitatorii) în proiectele ROMACT acoperă 15 localități din 9 județe din regiunile Centru, Nord Vest, Vest și Sud Vest Oltenia.
- 4 reprezentanți instituționali, angajați în primării din 4 localități, în care s-a desfășurat acest program de sprijin precum Cugir, Târnăveni, Vulcan, Gherla.

Rezultatele analizei calitative

În cadrul analizei calitative am constatat că sprijinirea, din afară, a autorităților locale, respectiv a comunităților locale în procesul de incluziune socială a romilor, poate duce la o creștere substanțială a cunoașterii, dar mai ales a interesului și a nivelului de implicare a autorităților locale în procesul de incluziune a romilor. Prin expertiza acordată, acest sprijin extern poate să aducă în anumite situații o serie de rezultate majore în comunitățile locale. Totuși, în situațiile în care acest sprijin extern, nu a fost acceptat în totalitate de către primării sau/și de către comunitățile locale, rezultatele propuse, fie se obțin în timp mai lung, fie nu sunt cele scontate.

Echipa externă, care oferă acest sprijin extern trebuie să aibă resurse umane calificate atât în procesul de facilitare comunitară, cât și în componentă de sprijin în accesarea de surse de finanțare. În perioada de acordare a sprijinului extern, este necesar să existe, concomitent, surse de finanțare publice sau europene precum fondurile europene, fondurile norvegiene, fonduri de la nivel central sau fonduri din bugetele locale. În plus, este necesar ca aceste comunități locale, să fie sprijinite în atragerea acestor surse de finanțare, mai ales acolo unde nu exista expertiză specifică. Etapele de sprijin extern trebuie să fie clar definite. Este necesar ca sprijinul extern să se acorde și să se adapteze în funcție de specificul fiecărei localități. Metodologiile și documentele de lucru utilizate de echipa externă, pot să fie preluat de către echipă locală pentru asigurarea sustenabilității. Pentru a crește eficiența procesului de sprijin extern sau intern, se poate propune ca în perioade definite ale procesului, să se poată măsura nivelul de implicare a autorităților locale și a comunităților de romi. Pentru acest proces de măsurare a nivelului de implicare, consider că este necesară o abordare multidimensională, de măsurare a acestui interes, fiecărei dimensiuni fiindu-i asociați indicatori măsurabili, ce vor viza: resursa umană implicată, documentele de lucru utilizate precum planul local de acțiune, strategiile de dezvoltare, bugetele locale, procedurile și legile utilizate- realizarea de acțiuni concrete.

Capitolul 8. Concluzii și recomandări

8.1. Concluzii

În cele ce urmează, voi încerca să intersectez perspectiva experților locali, pe de o parte, cu cea a facilitatorilor locali, respectiv, a reprezentanților Primăriilor, intervievați în cadrul cercetării calitative, pe de altă parte.

Precizez că cele două perspective sunt complementare și, deși nu mi-am propus să validez datele culese din perspectivă cantitativă, cu datele de interviu, rezultatele cercetării se potențează și se completează reciproc în demersul de descifrare a mecanismelor și factorilor ce configurează **procesul de incluziune a romilor**, la nivel local. Pe de altă parte, ambele tipuri de date vizează, deși, în proporții variabile, aspectele relevante operaționalizate pe cele două dimensiuni ale *implicării autorităților* amintite mai sus.

Multidimensionalitatea și gravitatea problemelor. Atât din perspectiva facilitatorilor și reprezentanților primăriilor intervievați, cât și din cea a experților locali care au răspuns la chestionar, sunt identificate probleme ce vizează toate dimensiunile incluziunii sociale a romilor, chiar dacă în proporții variabile, dar sunt percepute drept grave și persistente, cu precădere, probleme ce țin de infrastructura deficitară, locuirea precară și discriminare. Datele colectate *relevă percepția importanței implicării active*, pe de o parte, a autorităților locale, pe de altă parte, a comunităților de romi, **în procesul de incluziune socială**.

Evaluarea din faza inițială a procesului de incluziune. În cadrul analizei realizate, se evidențiază faptul că dacă, la nivel local, nu se poate forma un interes comun față de problemele romilor, atunci, acest proces local de dezvoltare este dificil și greoi și există riscul ca oricând să se blocheze sau să se anuleze procesul de sprijin extern oferit. În același context, dacă un proces de dezvoltare local este supus unui eșec sau semi eșec, atunci, este foarte greu să se reia un astfel de proces în condiții optime. Tocmai de aceea, o echipă externă care aduce în proces facilitatori comunitari și experți, poate să stabilească un punct de plecare evident. Astfel, dacă la nivelul unei localități se propune un proces de sprijin extern, atunci această echipă de lucru, trebuie să analizeze relațiile de putere și de colaborare existente între autoritățile locale și comunitatea de romi, capacitatea acestora de a înțelege și de a implementa procesul, experiențele și expertizele persoanelor cheie implicate, timpul alocat de aceste persoane din partea autorităților locale și a comunităților locale, adaptarea programelor de lucru. Consider că toate aceste aspecte trebuie avute în vedere atât în cazul

existenței unui proces de sprijin extern, cât și în cazul în care acest proces se desfășoară fără sprijin din afara comunității locale.

O altă concluzie importantă, reieșită din analiză percepției actorilor instituționali implicați în procesul de sprijin extern este că **acțiunile realizate la nivelul comunităților de romi trebuie analizate diferențiat de autoritățile locale:** în funcție de specificul problemelor existente, dar mai ales de potențialul de resurse pentru schimbare, dar și de rezistența instituțională. Pot să fie situații în care potențialul economic al unei localități poate să fie foarte mare și atunci sumele din bugetul local pot să fie consistente, sau pot să existe localități în care potențialul economic al localității este foarte scăzut și atunci sumele existente în bugetele locale sunt limitate și, ca atare, alocarea resurselor din partea autorităților locale pot să fie foarte diferite. În același context, în localitățile în care potențialul economic este mai mare, este mai ușor ca adulții romi să acceseze locuri de muncă mai bine plătite. La fel, *resursele umane* de la nivelul primăriilor, pot să fie mai bine pregătite, cu expertiza în diferite domenii și atunci accesarea de surse de finanțare pentru dezvoltarea localității pot să fie mai mari, dar nivelul de discriminare în astfel de primării dezvoltate poate să fie maximal. În funcție de specificul acestor localități, *activarea comunităților de romi* poate să fie diferită. De exemplu, pot să fie situații în care fenomenul migrației poate să fie accentuat, sau pentru oameni, este necesar să își asigure traiul zilnic și nu pot să participe la acțiunile comunitare prevăzute în cadrul unui proces de sprijin extern sau intern. Mai pot fi scoase în evidență și alte aspecte care pot să reliefeze diversitatea de situații existente în localități.

Actorii principali implicați în procesul de incluziune a romilor. Din perspectiva deciziei la nivel local, privind activarea echipelor din partea angajaților primăriilor, în procesul de incluziune socială a reieșit că *primarul este cel mai important actor local*. Primarul poate avea o influență foarte puternică pentru aprobarea, neaprobarea planului local de acțiune dar și alocarea de costuri în bugetul local și pentru zonele în care locuiesc romii. În cadrul analizelor, am constatat faptul că, influența politică existentă la nivelul consiliului local și a primăriei, poate să aibă atât efecte pozitive, cât și efecte negative. Între actorii principali ai acestui proces, se regăsesc *experții locali pe problemele romilor*, precum și alte persoane care dețin responsabilități specifice, precum mediatorii sanitari, mediatorii școlari, etc. Aceștia trebuie să cunoască foarte bine procesul de lucru, mai ales în situațiile în care ei coordonează acest proces în lipsa unui proces de sprijin extern. Este necesar ca aceștia să aibă suficientă putere și un mandat clar din partea autorităților locale și a comunităților de

romi, ca să poată să deruleze un proces de activare a sinergiilor locale. Dar cel mai important aspect, care reiese din cercetarea calitativă este cel legat de existența voinței autorităților și a comunităților de romi de a face parte activa în cadrul acestui proces. Responsabilitățile și „zonele” intervenției sunt diferite. Comunitățile de romi sunt considerate, prioritar, responsabile de îmbunătățirea accesului la educație, la servicii de sănătate și la ocupare de calitate, în timp ce reprezentanții locali ai romilor, împreună cu reprezentanții autorității locale sunt percepuți principali responsabili ai rezolvării problemelor legate de infrastructură, pe de o parte și a celor legate de discriminare și segregare, pe de altă parte. Ambele categorii de date colectate relevă percepția importanței percepute a documentelor de lucru utilizate în procesul de incluziune a romilor: planul local de acțiune, strategiile de dezvoltare, bugetele locale.

Resursele umane implicate în procesul de incluziune a romilor. Pentru reușita unui *proces de incluziune socială*, resursele umane alocate în proces de către autoritățile locale și comunitatea de romi sunt considerate la fel de importante. Pentru aceasta, este nevoie și de deschidere și voință comună. Datele cercetării cantitative, relevă aspecte importante legate de *categoriile de participanți* implicați în fundamentarea Planului Local de Acțiune pentru romi, prin diagnoza problemelor locale ale romilor. Alături de reprezentanții instituționali cu rol predefinit în incluziunea socială a romilor, Primăria, în special, prin persoana primarului, reprezintă categoriile de participanți considerați a fi cei mai relevanți la realizarea acestor diagnoze locale. Ambele categorii de persoane intervievate prin cele două metode de culegere a datelor pun accentul pe importanța primarului, ca factor decizional, în toate fazele procesului de incluziune socială a romilor.

Alocarea resurselor financiare necesare procesului de incluziune a romilor. Este necesar ca autoritățile locale să înțeleagă că problemele romilor nu sunt doar ale comunităților de romi ci sunt, în primul rând, probleme ale administrației locale care este responsabilă, conform legilor, să ofere resurse și sprijin tuturor locuitorilor și nu numai unei părți din această. Este necesar ca această responsabilitate și răspundere legală să fie în concordanță cu legile în vigoare, care trebuie respectate. În acest sens, atribuțiunile administrative ar fi necesar să fie transpuse în realitate pentru toată populația unei localități și resursele financiare locale sau externe să fie distribuite în mod echitabil. În cadrul unui proces de sprijin extern, este recomandat să se analizeze această resursă umană de la nivel local și apoi în funcție de specificul fiecărei localități, să se realizeze acțiuni de dezbateri locale pentru coagularea unui interes comun.

Urgența investițiilor locale. Totuși, în cadrul analizei calitative și în cadrul analizei asupra planurilor locale de acțiune (analiza documentelor), am evidențiat faptul că în toate localitățile sprijinite, *sunt necesare investiții masive integrate în domeniile precum infrastructura, locuire, sănătate, educație, locuri de muncă, formare profesională, acte de proprietate și identitate, etc.* În plus, trebuie avute în vedere și *discriminarea etnică dar și segregarea rezidențială și educațională.* Pentru toate aceste acțiuni, este necesar să se identifice surse de finanțare, dar și să existe o *doză mare de acceptare și toleranță.* În cadrul cercetării calitative, am constatat că perioadele de implementare a unor astfel de acțiuni pot să fie de foarte lungă durată sau de scurtă durată și depind în primul rând de voința locală dar și de procedurile existente pentru punerea în practică a unor astfel de acțiuni.

Documente, legi, proceduri și strategii utilizate în procesul de incluziune. *Planul local de acțiune* propus prin metoda ROMACT, conține toate capitolele bugetare din cadrul unui buget local și este propusă o perioadă de implementare de 3 ani financiari. Acțiunile prevăzute în aceste documente strategice, ar trebui să aibă ecou și să fie preluate în bugetele locale și în strategia de dezvoltare a localității. Cunoscând faptul că, alocarea bugetelor locale pentru componenta de investiții (secțiunile de dezvoltare) este limitată, este necesar ca autoritățile locale, să acceseze și surse de finanțare externe. În situația în care interesul și voința autorităților locale ar fi la fel de mari, atât pentru populația majoritară și pentru comunitățile de romi, atunci aceste documente precum fișa de identificare a nevoilor și planul local de acțiune nu ar avea sens. Pentru ca, atunci în procesul de elaborare a strategiei de dezvoltare și a bugetelor locale multianuale, echipele responsabile din partea primăriilor ar acorda aceeași atenție tuturor problemelor din localitate. Dar până atunci aceste documente de lucru pot oferi un cadru concret de analiză a problemelor dar și a propunerilor de rezolvare.

Totuși, din analiză datelor reiese faptul că, *bugetul local* este cel mai important document care trebuie urmărit în analiză în cadrul proceselor de sprijin extern sau intern. În acest sens, atât în faza inițială a unui proces de incluziune, dar și pe parcursul procesului de implementare, este necesar să se analizeze capitolele de buget și din perspectiva alocării de costuri în secțiunile de dezvoltare a bugetelor locale și pentru zonele în care locuiesc romii. Astfel, planul local de acțiune, ar trebui să fie în așa fel construit, ca pentru un număr cât mai mare de acțiuni să se identifice surse de finanțare din bugetul local sau din surse externe. Consider că dacă în bugetele locale (secțiunea de dezvoltare) analizate, se constată că pentru zonele în care locuiesc romii există proiecții bugetare foarte puține sau deloc, atunci

interesul, nivelul de implicare, autorităților locale sunt inexistente sau foarte limitate. În cadrul unei analize inițiale pentru un proces de sprijin, tocmai de aici trebuie pornit. De la analiză unui buget local. Tocmai de aceea, planul local de acțiune pentru romi este important, dar nu esențial. Cel mai important document la nivel local rămâne bugetul local, pentru că ar trebui să reflecte interesul și voința autorităților locale. În cadrul cercetării calitative, s-a scos în evidență tocmai acest aspect și anume, este necesar că prioritățile comunităților de romi, să fie în concordanță cu prioritățile autorităților locale și trebuie să se regăsească atât în bugetele locale dar și în strategiile de dezvoltare locală.

Atât datele cercetării calitative, analiza de documente, cât și cele colectate prin chestionar adresat experților locali pentru romi relevă importanța acordată *procedurilor, legilor utilizate în procesul de incluziune socială* și apoi a *posibilelor surse de finanțare*. De exemplu, s-a scos în evidență faptul că procedurile privind implementarea unor proiecte din fonduri structurale sunt greoaie și dificil de înțeles pentru aplicanții care nu au experiență de acest gen. Aceste proceduri de implementare prevăzute din documentele contractuale, relevă faptul că este necesar ca fiecare dintre acțiunile realizate în proiecte să fie probate cu foarte multe documente justificative. Acest proces, poate să conducă de foarte multe ori, la faptul că echipele de proiect, sunt nevoite să acorde o mai mare atenție acestor documente justificative, în detrimentul acțiunilor efective cu grupurile țintă. Aceste situații existente, pot să demotiveze autoritățile locale să implementeze astfel de proiecte care au ca și grup țintă populația de romi. În contextul proiectelor pentru populația de romi, care să fie implementate de autoritățile locale, ar fi necesar ca să existe proceduri de implementare mai simple de înțeles și de implementat și care să conducă în mod real la rezultate vizibile în comunitate. În cadrul cercetării calitative, dar și în cazul analizei documentelor, s-a scos în evidență faptul că, cu toate că există o serie de documentele legislative la nivel național în domenii ca locuire, acte de proprietate, infrastructură, acestea sunt greu de transpus în practică la nivel local. Atunci, acest proces de incluziune socială poate fi foarte greoi, care necesită mult timp dar și multe resurse umane și financiare. În contextul în care toate situațiile de la nivel local constituie urgențe, atunci problemele romilor pot să fie “puse deoparte” și să nu mai constituie o prioritate pentru autoritățile locale.

Sustenabilitatea acțiunilor de incluziune este foarte importantă și ar trebui să fie asigurată pe termen cât mai lung, tocmai ca aceste acțiuni să aibă efect. În cadrul analizei calitative, s-a scos în evidență faptul că, rezultatele se pot observa și măsura în timp, după finalizarea proiectelor. S-a mai observat că au fost câteva localități, în care în prima fază s-

a finalizat procesul de sprijin și apoi a fost necesar să se reia acest proces de sprijin extern, pentru că în aceste localități, există în implementare proiecte europene sau pentru monitorizarea și implementarea planurilor locale de acțiune ale autorităților locale. Tocmai de aceea, această componentă de sustenabilitate, este la fel de importantă ca și procesul de sprijin efectiv.

Abordarea comprehensivă, sistemică a procesului de incluziune. O altă concluzie reieșită din cadrul cercetării calitative, analizei documentelor, întărite de rezultatele cercetării cantitative, relevă și faptul că *o abordare individuală asupra unei singure probleme, nu poate să asigure ieșirea din sărăcie persoanelor care locuiesc într-o comunitate de romi marginalizată spațial și social.* Din perspectiva datelor analizate, responsabilitățile sunt partajate între subiecții incluziunii sociale, priviți la nivel de individ, familie sau comunitate de romi, pe de o parte, respectiv, actori relevanți în procesul de sprijin extern, pe de altă parte.

Relevanța sprijinului extern acordat autorităților în procesul de incluziune. O concluzie importantă, în ordinea demersului de cercetare, pe care l-am propus este aceea că *sprijinul extern poate crește considerabil nivelul de implicare a autorităților locale și a comunităților de romi în procesul de incluziune socială.* Acest proces poate să fie unul mai eficient și cu un impact mai puternic, în comparație cu un proces de incluziune socială realizat fără sprijin extern. Acest proces este necesar să se abordeze participativ și să aibă o serie de etape bine definite, dar să se adapteze în funcție de specificul fiecărei localități. Pentru acest proces este necesar să existe voință locală. Procesul de sprijin extern poate să crească șansele ca resursele locale să fie distribuite și către comunitățile de romi, dar depinde în mare măsură și de sursele de finanțare existente în acea perioadă. După finalizarea procesului de sprijin, responsabilitatea continuării acțiunilor rămâne la autoritățile locale și la comunitățile de romi.

8.2. Limitele cercetării

Una dintre limitele cercetării, este că *datele culese și analizate, nu cuprind un număr foarte mare de localități analizate,* în raport cu cele peste 1500 de localități, de la nivel național, în care se identifică existența comunităților de romi și atunci nu pot să reliefeze o situație predominantă de excluziune sau incluziune socială în localitățile din România și în care locuiesc și persoanele constituite în comunități de romi compacte. Pentru a identifica o situație predominantă, ar fi necesar ca la nivel național, toate localitățile în care există astfel de comunități să participe la o astfel de analiză. Cu toate acestea, păstrând metodologia de

analiză din perspectiva celor 4 dimensiuni precum statul bunăstării, piața muncii, sfera civico-socială, legal-juridic și a factorilor de risc analizați în cadrul primului capitol din teza de doctorat, s-ar putea realiza o astfel de analiză pentru a determina, care dintre aceste situații predomină și apoi, în cunoștință, autoritățile locale să fie mai implicate în acest proces.

Datele cantitative culese vizează, pe de o parte, percepții și așteptări ale experților locali pentru romi, în calitate de angajați ai primăriilor locale dar și ca reprezentanți ai comunităților de romi din care fac parte. Au fost colectate date și cu privire la problemele contextul configurat de problemele comunităților în care trăiesc. Aș dori totuși să evidențiez faptul că *aceste percepții și așteptări ale respondenților se pot modifica în timp* în funcție de mai multe aspecte precum perioada în care se colectează aceste date, înlocuirea respondenților cu alte persoane, care apoi pot să aibă mai mult sau mai puțină experiență și expertiză în domeniul incluziunii romilor, experiențele personale și profesionale ale acestora în procesul de colectare, modificarea culturii organizaționale a primăriilor, numărul de respondenți incluși în analiza, schimbările politice frecvente (schimbarea primarului și a componenței consiliului local) de la nivelul primăriilor, existența sau inexistența fondurilor europene sau publice pentru romi din perioada culegerii datelor. În acest sens, este posibil ca un alt demers exploratoriu actual să evidențieze alte aspecte relevante (așteptări și percepții) pentru respondenți referitoare la problemele sau recomandările privind populația de romi. Pe de altă parte, identificarea problemelor este completată cu percepții asupra eficienței sprijinirii procesului de incluziune socială, a modalităților concrete de realizare a acestor demersuri, a factorilor implicați, incluzând romii care trăiesc în comunitățile de romi și a responsabilităților aferente. În prima fază a analizei cantitative, am propus să colectez date de la cât mai mulți respondenți de acest gen, dar din diferite motive, o parte din aceste persoane nu au dat curs solicitării mele.

O altă limită a cercetării este aceea că *nu au fost culese date de la persoanele care trăiesc în comunitate de romi*. Fără a nega importanța percepțiilor romilor asupra propriilor probleme, analiza cantitativă pe care o propun, se va focaliza, cu precădere, pe percepția experților locali pentru romi, ca actori locali relevanți în orice demers de dezvoltare socială, la nivel local, în localitățile cu pondere semnificativă a populației de romi. Aceste percepții, au fost colectate printr-o anchetă sociologică pe bază de chestionar, vor fi analizate pe mai multe niveluri de analiză. Probabil că rezultatele reieșite ar putea să fie diferite dacă în grupul de respondenți ar fi pe de o parte un număr mai mare de respondenți sau dacă ar fi incluse și alte categorii de respondenți precum mediatorii școlari, mediatorii sanitari, agenții de

ocupare, asistenții sociali, etc. În acest sens, este posibil ca în cadrul unei analize viitoare, voi putea să abordez un grup de respondenți care să cuprindă mai multe sfere de interes în domeniul incluziunii romilor și mai multe categorii profesionale.

Analiza propusă în această lucrare, *vizează complexitatea aspectelor ce caracterizează abordarea integrată, sau sistemică asupra întregii comunități de romi*. Fără a neglija importanța beneficiilor monetare categoriale, precum alocațiile pentru copii și a celor acordate cu testarea mijloacelor, precum ajutorul social și a serviciilor sociale adresate populației vulnerabile de romi, abordarea pe care o propun, este focalizată pe aspectele legate de posibilele acțiuni integrate de incluziune socială pentru romi, care se pot realiza la nivel local de către autoritățile locale. Atunci când evidențiez aspecte legate de comunități de romi sau persoanele care formează aceste comunități în cadrul acestui subcapitol, mă refer la tipologiile de comunități existente într-o anumită perioadă de timp în cadrul unei societăți și specificate în literatura de specialitate cu privire la modul de organizare, modul de constituire, mediul de proveniență, relațiile de putere, diferențierea de roluri, ciclul de viață. Există o complexitate actuală a formelor/tipurilor de comunități și care se regăsesc implicit și în comunitățile de romi.

8.3. Recomandări

Recomandări privind modificarea standardului ocupațional pentru expertul local pe problemele romilor

Posibila modificare a standardului ocupațional pentru această ocupație este sprijinită și de faptul că 68% dintre respondenți afirmă că pentru ei este foarte important să lucreze cu familiile de romi în ansamblul ei și 23% afirmă că este important. În acest sens, având în vedere procesul de modificare a fișelor de post pentru această categorie profesională trebuie să pornească, dacă este cazul, de la modificarea/adaptarea standardului ocupațional pentru aceasta ocupație la posibilele abordări actuale de incluziune pentru romi. Ca și recomandare, din perspectiva îmbunătățirii standardului ocupațional al profesiei de expert local pentru romi, la secțiunea privind principalele activități desfășurate de acest expert, ar fi util să se introducă următoarea propoziție: În procesul de incluziune socială, acest expert, acordă sprijin persoanelor, familiilor, comunităților de romi deservite. Pentru acest sprijin colaborează cu toate serviciile și departamentele din primărie dar și cu alte organisme publice sau private.

Recomandări privind planurile locale de acțiune

În plus față de recomandările de modificare a standardului ocupațional pentru experții locali pe problemele romilor, consider că ar fi necesar ca și în cadrul modelului de plan local de acțiune, această abordare asupra comunității de romi să aibă o importanță centrală. Acest aspect este justificat, tocmai pentru că acest instrument de lucru, este foarte important atât în procesul de colectare a nevoilor dar și în procesul de proiectare a acțiunilor concrete de incluziune socială. În mod concret, în cadrul secțiunilor din cadrul planului, ar fi necesar ca unitățile de măsură existente (număr de persoane, metri liniari, kilometri, studiu de dezabilitate, proiect tehnic, etc) să fie completate cu o altă unitate de măsurare precum numărul de familii, numărul de persoane din comunitate vizate. De exemplu, în cazul propunerii privind un bloc de locuințe, pentru care este necesară elaborarea unor documentații tehnice, dar apoi și renovarea sau modernizarea acestuia, să se poată apoi înțelege câte persoane, familii din comunitatea de romi și care fac parte din localitate, vor beneficia în mod efectiv de aceste acțiuni de incluziune socială. Având la bază, abordarea integrată care să guverneze propunerile de acțiuni și implicit propunerile de proiecții bugetare din planul local, un alt exemplu care poate fi scos în evidență este și cel legat de repararea sau modernizarea drumurilor, introducerea rețelei de apă și canalizare. Mergând mai departe, atunci când se propune modernizarea și dotarea unei școli în care învață elevi de etnie romă, propunerea acțiunii poate să fie astfel formulată în sensul în care să se poată observa că aceste acțiuni vizează creșterea procesului educațional pentru un număr de copii care fac parte din familii care la rândul lor fac parte din comunitatea de romi, dar mai ales fac parte din comunitatea locală. Astfel, se va putea observa mai clar posibilul impact, dar se va și cuantifica și numărul de persoane, familii din comunitățile de romi care vor beneficia de aceste investiții în infrastructură educațională. Atunci, probabil că pentru autoritățile locale responsabile, înțelegerea și acceptarea faptului că și nevoile persoanelor, respectiv ale familiilor din comunitățile de romi pot să fie propuse pe listele de priorități ale localității, și atunci probabil că va fi mai ușor să fie puse în practică.

Aprofundând aceste recomandări privind îmbunătățirea și adaptarea planului local de acțiune pentru romi cu privire la clarificarea abordării pentru comunitatea de romi, consider că pentru viitorul apropiat, se justifică construirea de către organismele centrale a unei aplicații electronice prin care să se poată urmări aplicarea, evoluția și eventual completarea acestui plan local. Schema acestor planuri ar putea fi unitară. Atunci, probabil, ar putea să existe o monitorizare mai bună și o eficiență crescută a procesului de incluziune a romilor,

care să înceapă de la nivel local către cel județean, central chiar și european, iar apoi planurile să fie transpuse în acțiunile reale și concrete. Utilizarea aplicațiilor electronice, a cunoscut un progres remarcabil în ultima perioadă, și consider că și în procesul de incluziune a romilor, ar trebui utilizate la maximum aceste oportunități. În ultima perioadă, multe entități publice și private, au decis să utilizeze astfel de aplicații, pentru a putea colecta unitar, centraliza și urmări eficient datele, pentru reducerea timpului de implementare a acțiunilor, dar mai ales pentru monitorizarea concretă și unitară a acțiunilor propuse în procesul de implementare. Cu respectarea dreptului la protecție a datelor cu caracter personal, s-ar putea implementa un astfel de proiect și în procesul de incluziune a romilor. În acest sens, în mod concret, primăria, prin experții locali pe problemele romilor, în prima fază ar completa secțiunile din fișa de nevoi și plan prin intermediul unui aplicații (soft).

Recomandări privind îmbunătățirea procesului de lucru de la nivel local

La nivel de recomandări, echipa externă care oferă acest sprijin extern trebuie să aibă resurse umane calificate, atât în procesul de facilitare comunitară, cât și în componenta de sprijin în accesarea de surse de finanțare. În perioada de acordare a sprijinului extern, este necesar să existe, concomitent, surse de finanțare publice sau europene, fonduri de la nivel central, sau fonduri din bugetele locale. În plus, este necesar ca aceste comunități locale, să fie sprijinite în atragerea acestor surse de finanțare, mai ales acolo unde nu există expertiza specifică. Etapele de sprijin extern trebuie să fie clar definite. Este necesar ca sprijinul extern să se acorde și să se adapteze în funcție de specificul fiecărei localități. Metodologiile și documentele de lucru utilizate de echipa externă, pot să fie preluate de către echipă locală pentru asigurarea sustenabilității.

Bibliografie

1. Aasland, A and T. Fløtten. (2001), "Ethnicity and Social Exclusion in Estonia and Latvia" in *Europe-Asia Studies*, Vol. 53, No. 7. (Nov., 2001), Pp. 1023-1049.
2. againstAntigypsyism, A (2016). Antigypsyism –a reference paper.
3. Agenția Națională pentru Romi, (2014), Analiza implementării Strategiei Guvernului NR.1221/2011.
4. Agenția Națională pentru Romi, (2018), RAPORT 2017, Monitorizare stadiu implementare măsuri regăsite în strategia Guvernului României de incluziune a cetățenilor români aparținând minorității rome pentru perioada 2015-2020, respectiv HG 18/2015.
5. Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, (FRA), (2003), Discriminarea multiplă în domeniul sănătății.
6. Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, (FRA), (2009), Condițiile de locuit ale romilor și travellers din Uniunea Europeană Raport comparativ.

7. Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, (FRA), (2009) EU-MIDIS Sondajul Uniunii Europene privind minoritățile și discriminarea - Date în obiectiv Primul raport | Romii, Agenția pentru drepturi fundamentale a Uniunii Europene.
8. Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, (FRA), (2014), Education: the situation of Roma in 11 EU Member States Roma survey – Data in focus.
9. Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, (FRA), (2018), A persisting concern: anti-Gypsyism as a barrier to Roma inclusion, European Union Agency for Fundamental Rights.
10. Amnesty International, (2018), - Report 2017/18, The state of the world's human rights.
11. Anton, S., Koo, B., Man, T.C., Moldovan, S. C., Stănculescu, M. S.; Swinkels, R. A. (2014), Elaborarea strategiilor de integrare a comunităților urbane marginalizate - Atlasul zonelor urbane marginalizate din România; Washington, DC: World Bank Group.
12. Asociația Femeilor Rome din Romania, (2011), Situația Femeilor Rome din România.
13. Babes, A. (2017), Preventing and combating racism, Xenophobia and Hatecrimes: from the decisions of the european commission to the implementation in Member States. HOLOCAUST-STUDII SI CERCETARI,9(10), 91-114.
14. Banca Mondială/World Bank, (2010), Roma Inclusion: An Economic Opportunity for Bulgaria, Czech Republic, Romania and Serbia Policy Note Human Development Sector Unit Europe and Central Asia Region, World Bank.
15. Banca Mondială, (2014), Studiu de diagnosticare și consultanță pentru politicile de sprijinire a incluziunii romilor din România.
16. Berghman, J. (1997), The resurgence of poverty and the struggle against exclusion: A new challenge for social security in Europe?. *International Social Security Review*, 50(1), 3-21.
17. Bertalanffy, L. V. (1972), The History and Status of General Systems Theory, *The Academy of Management Journal*, Vol. 15, No. 4, General Systems Theory.
18. Berting, J., Villain-Ganossi, C. (2001), Urban transformations the French debates and social quality. In Beck et al..
19. Bowes, J. M. and Hayes, A. (Eds) (1999), *Children, Families and Communities: Contexts and Consequences*.
20. Bronfenbrenner, U. (1979), A future perspective. In *The ecology of human development: Experiments by nature and design* (pp. 3-13). Cambridge, MA: Harvard University Press.
21. Bronfenbrenner, U. (1986), Ecology of the family as a context for human development: Research perspectives. *Developmental Psychology*, 22(6), 723–742.
22. Burchardt, T., Le Grand, J. Piachaud, D., (1999), Social exclusion in Britain 1991—1995. *Social policy&administration*, 33(3), 227-244.
23. Cace, S., Neagu, G., Raț, C., Ivăsiuc, A. (2013), Studiu de cercetare Politici de incluziune a romilor în statele membre ale Uniunii Europene, Institutul European din Romania.
24. Cace, S.; Preoteasa, A. M.; Tomescu, C.; Stănescu, S. M.; (coordonatori), (2010) Legal și egal pe piața muncii pentru comunitățile de romi. *Diagnoza factorilor care influențează nivelul de ocupare la populația de romi din România*. București: Editura Expert.
25. Cace, S., Arpinte, D., Baboi, A., Tomescu, C., Stănescu, I. (2008), Politici de incluziune socială. *Calitatea Vieții XIX*, (3-4).
26. Cace, S., Berevoescu, I; Sima Costin D., Ilie, S., Marginean, I., Nicolae, D. A., Preda, M., Surdu, M., Serban, M., Voicu, M., Zamfir, C. (2002), Indicatorii privind comunitățile de romi din România, Institutul de Cercetare a Calității Vieții București.
27. Cace, S. (2002), Roma working children and their families.
28. Chelcea, S., (2004), Metodologia cercetării sociologice. Metode cantitative și calitative, Ed. Economica, București.
29. Commins, P. (2004), Poverty and social exclusion in rural areas: characteristics, processes and research issues. *Sociologia Ruralis*, 44(1), 60-75.
30. Commins, P. (1993), Combating exclusion in Ireland 1990–1994. A Midway.
31. Comisia Europeană, (2017), Comunicare a Comisiei către Parlamentul European și Consiliu Evaluare la jumătatea perioadei a cadrului UE pentru strategiile naționale de integrare a romilor

- <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2017/RO/COM-2017-458-F1-RO-MAIN-PART-1.PDF>, accesată la 01 martie 2019.
32. Comisia Europeană, DG COMM (2015), Special Eurobarometer 437 “Discrimination in the EU in 2015” - Surveyco-ordinated by the Directorate-General for Communication (DG COMM “Strategy, Corporate Communication Actionsand Eurobarometer” Unit), Disponibil la: <http://www.equineteurope.org/Discrimination-in-the-EU-in-2015> accesată la 03 mai 2019.
 33. Consiliul Europei, (Employment, Social Policy, Health and Consumer Affairs), (2004), Joint report by the Commission and the Council on social inclusion, Council of the European Union, SOC 115 ECOFIN 80, EDUC 46, SAN 49.
 34. Consiliul Europei, (2011), Drepturile Omului pentru Romi și Nomazi în Europa, Council of Europe, Directoratului de Comunicații (F-67075 Strasbourg Cedex, https://www.coe.int/t/commissioner/source/prems/RomaTravellersExtraint_ROM.pdf.
 35. Corrigan, P. W., Markowitz, F. E., Watson, A. C. (2004), Structural levels of mental illness stigma and discrimination. *Schizophrenia Bulletin*, 30(3), 481-491.
 36. Crai, E., Ivan, C., Bănică, C., Prisăcariu, R. (2016), Segregare sau incluziune școlară? Raport de monitorizare privind segregarea / incluziunea școlară a elevilor romi în regiunea Nord-Est. Centrul de Advocacy și Drepturile Omului.
 37. Curcic, S., Miskovic, A., Plaut, S., & Ceobanu, C. (2014), Inclusion, integration or perpetual exclusion? a critical examination of the decade of Roma inclusion, 2005–2015. *European Educational Research Journal*, 13(3), 257-267.
 38. Dani, A. A., & de Haan, A. (Eds.) (2008), *Inclusive states: Social policy and structural inequalities*. The World Bank.
 39. Daniel Vasile, (2018), Declarație politică: "Situația romilor în sistemul de sănătate publică din România. Accesul romilor la servicii publice de sănătate" Disponibil la: <http://www.cdep.ro/pls/steno/steno.stenograma?ids=7926&idm=1,005&idl=1>, accesată în 10 aprilie 2019.
 40. DeVault, M. L. (Ed.) (2008), *People at work: Life, power, and social inclusion in the new economy*. NYU Press.
 41. Duffy, K. (1995), *Social Exclusion and Human Dignity in Europe*. Council of Europe.
 42. Duminică, G., Preda, M. (2003), *Accesul romilor pe piața muncii*, ECA - Editura Cărții de Agrobusiness, București.
 43. Duminică, G., Ivasiuc, A. (coord.) (2013), *Romii din România: de la țap ispășitor la motor de dezvoltare*. București: Agenția de Dezvoltare Comunitară „Împreună”.
 44. European Commission against Racism and Intolerance (ECRI), (2011), *General Policy Recommendation No. 13 on Combating Anti-Gypsyism and Discrimination Against Roma*. Disponibil la: <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-13-on-combating-anti-gypsyism-an/16808b5aee>, accesată în 16.05. 2019.
 45. European Council, (2011b), *The European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on An EU Agenda for the Rights of the Child* COM, 60 final). Disponibil la: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights_en, accesată la 17 octombrie 2018.
 46. ERRC, (2019), *Mob Justice – Collective punishment against Roma in Europe*, European Roma Rights Centre.
 47. ERRC, (2019), *Written comments of the European Roma Rights Centre, concerning Italy. To the Human Rights Council, within its Universal Periodic Review for consideration at the 34th Session (4-15 November 2019)*.
 48. ERRC, (2019), *Reproductive Rights of Romani Women in Ukraine*.
 49. Engle, P. L., Black, M. M., Behrman, J. R., De Mello, M. C., Gertler, P. J., Kapiriri, L., & International Child Development Steering Group, (2007), *Strategies to avoid the loss of developmental potential in more than 200 million children in the developing world*. *The Lancet*, 369(9557), 229-242.
 50. Estivill, J. (2003), *Concepts and strategies for combating social exclusion: an overview*. International Labour Organization.
 51. Evans, L. (2007), *Inclusion*. London, Routledge.

52. Fleck, G., Rughiniș, C. (2008), *Vino mai aproape. Incluziunea și excluziunea romilor în societatea românească de azi*. București: Human Dynamics.
53. Fundación Secretariado Gitano, (2007), *Serviciile de sănătate și romii Evaluarea sistemului de mediere sanitară*, Madrid. Disponibil la https://ec.europa.eu/health/ph_projects/2004/action3/docs/2004_3_01_manuals_ro.pdf, accesat 15 iunie 2019.
54. Fundația Centrul de Resurse pentru Comunitățile de Romi, (2002), *Îmbunătățirea situației romilor, proiecte de succes din România și multe alte învățăminte*. Cluj Napoca.
55. Fundația Centrul de Resurse pentru Comunitățile de Romi, (2004), *Parteneriatul dintre instituțiile publice și comunitățile de romi. O monografie a proiectelor implementate în cadrul Fondului pentru îmbunătățirea situației romilor*. Cluj Napoca.
56. Fundatia PACT, Asociația Make Better, Asociația DEP - Bumbesti-Jiu, Grupul de inițiativă Valea Corbului, Grupul de Acțiune Local Reșita (Corbului Valley Initiative Group, Reșita Local Action Group), (2018), *Locuire informală în România [Informal housing in Romania]*. Bucharest.
57. Grantham-McGregor, S., Cheung, Y. B., Cueto, S., Glewwe, P., Richter, L., Strupp, B. & International Child Development Steering Group, (2007), *Developmental potential in the first 5 years for children in developing countries*. The lancet, 369(9555), 60-70.
58. Guvernul României, (2017), *Programul național de reformă 2017 (2018)* Disponibil la: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2017-european-semester-national-reform-programme-romania-ro_0.pdf, accesată în 11 mai 2019.
59. Harper, K., Steger, T., & Filčák, R. (2009), *Environmental justice and Roma communities in Central and Eastern Europe*. *Environmental Policy and Governance*, 19 (4), 251-268.
60. Henderson, P. (2005), *Including the excluded: From practice to policy in European community development*. Policy Press.
61. Hetzler, A., Persson, M. (2006), *The aspect of culture in the social inclusion of ethnic minorities: evaluation of the impact of inclusion policies under open method of co-ordination; assessing the cultural policies of six member states; a report*. Institute of Sociology, Lund University
62. Hulea D. M. (2013), *Rolul femeilor Roma în viața publică și familială. O perspectivă de gen*.
63. Horvath, I., (Ed.), (2017), *Raport de cercetare–Socio Ro Map. O cartografiere a comunităților de romi din Romania*. Editura ISPMN.
64. ICCV, (2002), *Indicatorii privind comunitățile de romi din România, Programului Phare “Îmbunătățirea situației romilor din România” (RO 9803.01)*.
65. Iluț, P. (2005), *Sociopsihologia și antropologia familiei*. Editura Polirom.
66. Ionescu M., Stănescu S. M. (2014), *Politici publice pentru romi*, Editura Pro Universitaria, București.
67. Ionescu, M., & Cace, S. (2006), *Politici publice pentru romi. Evoluții și perspective*.
68. Institutul Național de Statistică, INS, (2011), *Rezultate definitive ale Recensământului Populației și al Locuințelor – 2011 (caracteristici demografice ale populației)* Disponibil la: <http://www.recensamantromania.ro/noutati/volumul-ii-populatia-stabila-rezidenta-structura-etnica-si-confesionala/> /accesată la 02 mai 2018.
69. Iagăr, E. M. (coord), (2016), *Dimensiuni ale incluziunii sociale în România, în anul 2016*, Institutul Național de Statistică, București.
70. IRES, (2015), *Cercetare la nivel național privind modalitățile de creștere a calității vieții și de incluziune socială a romilor, aferente proiectului „Mainstream JOB – calificare inteligentă pentru bunăstarea romilor”*.
71. ISPMN, (2008), *Modele de segregare etnică din România - ghetouri rurale din România*, Disponibil la: http://www.ispmn.gov.ro/uploads/Raport_Modele_de_segregare.pdf, accesată la 19.05 2019.
72. Kamali, M. (2010), *Racial discrimination: institutional patterns and politics*. Routledge.
73. Kirova, A., & Thorlakson, L. (2015), *Introduction: Policy, Inclusion, and Education Rights of Roma Children: Challenges and Successes in the EU and North America*. *Alberta Journal of Educational Research*, 61(4), 371-380.

74. Kiss, T., Fosztó, L., & Fleck, G. (Eds.), (2009), *Incluziune și excluziune: studii de caz asupra comunităților de romi din România*. Editura ISPMN.
75. Korando, A. M. (2012), *Roma go home: The plight of European Roma*. *Law&Ineq.*, 30, 125.
76. Liegeois, J. P., Gheorghe, N., Shuinear, S. N., & Phillips, A. (1995), *Roma/gypsies: a European minority* (Vol. 95). London: Minority Rights Group.
77. Kostka, J. (2015), Implementation of Roma inclusion policies: Why defining the problem matters. *Social Inclusion*, 3(5), 78-89.
78. Maclean, M., & Eekelaar, J. (1997), *The Parental Obligation: A study of parenthood across households*. Hart Pub Limited.
79. Marushiakova-Popova, E., & Popov, V. (2015), European policies for social inclusion of Roma: Catch 22?. *Social Inclusion*.
80. Matache, M., Oprea, A. (2019), Reclaiming the Narrative: A Critical Assessment of Terminology in the Fight for Roma Rights, in: (eds.) *Dimensions of Antigypsyism in Europe*, Brussels: Central Council of German Sinti and Roma and European Network Against Racism (ENAR), pp. 276-301.
81. McGarry, A. (2011). The Roma voice in the European Union: Between national belonging and transnational identity. *Journal of Social, Cultural and Political Protest*, 10(3), 283-297. *terul Fondurilor Europene, Autoritatea de Management pentru Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, (2016), Raportul final de implementare.*
82. Ministerul Muncii și Protecției Sociale, (2014), – Anexa 1 la Strategia națională privind incluziunea socială și reducerea sărăciei (2014-2020) Disponibil la: http://www.mmuncii.ro/j33/images/Documente/Proiecte_in_dezbatere/2014/2014-12-29_HG_Sincluziune-Anexa1.pdf, accesată la 20 septembrie 2015.
83. Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale (Analiză Socio-Economică pentru programarea Fondurilor Europene 2014-2020, (2014) Accesibilă la https://www.fonduri-structurale.ro/Document_Files/Stiri/00011968/coemy_Analiza%20socio-ec%20afaceri%20si%20incluziune%20sociala.pdf accesată în aprilie 2019.
84. Ministerul Muncii și Protecției Sociale/AM POSDRU, (2015), Raport de evaluare ad-hoc a intervenției POSDRU privind populația Roma. Disponibil la: <http://old.fondurie.ro/posdru/images/downdocs/raport.lot.3.pdf>, accesată la 03 mai 2019.
85. Moisă, F. (coordinator) et al., (2019), Civil society monitoring report on implementation of the national Roma integration strategy in Romania, Assessing progress in key policy areas of the strategy, Directorate-General for Justice and Consumers, RCRC.
86. Müller, S., & Jovanovic, Z. (2009), *Pathways to Progress? The European Union and Roma Inclusion in the Western Balkans*.
87. Necula, C. (2015), *Analiza sociala desfășurată în județele din România, octombrie 2015*, Guvernul României, Ministerul Fondurilor Europene. Disponibil la: <http://www.fondurie.ro/images/files/transparența/romi/23.03/Analiza.judetelor.RO.pdf>, accesată la 14 aprilie 2019.
88. Nicolae, V. (2006), *Towards a definition of anti-gypsyism*.
89. Nordberg, C. (2006). Claiming citizenship: Marginalised voices on identity and belonging. *Citizenship Studies*, 10(5), 523-539.
90. O'nions, H. (2015), Narratives of social inclusion in the context of Roma school segregation. *Social Inclusion*, 3(5), 103-114.
91. Nye, F. I., & Berardo, F. M. (1973), *The family: Its structure and interaction*. Macmillan.
92. Paugam, S. (1996), Poverty and social disqualification: A comparative analysis of cumulative social disadvantage in Europe. *Journal of European Social Policy*, 6(4), 287-303.
93. Pincus, A., Minahan, A. (1973), *Social Work Practice, Models and Methods*, Peacock, Publishers, Illinois.
94. Pincus, F. L. (1996), Discrimination comes in many forms: Individual, institutional, and structural. *American Behavioral Scientist*, 40(2), 186-194.
95. Precupețu, I., Preoteasa, A. M., & Vlase, I. (2015), Beyond poverty in Romania: An analysis of household-level factors of poverty and precarious prosperity. *Sociológia-Slovak Sociological Review*, 47(3), 253-271.

96. Preoteasa, A.M., Cace, S., Duminică, G. (2010), *Strategia Guvernului României de Îmbunătățirea Situației Romilor: Vocea comunităților*. București: Editura Expert.
97. Pop, M. A. (2009), Determinarea evoluției sărăciei cu ajutorul pragurilor relative ancorate în timp, *Calitatea Vieții*, XX, nr. 3–4, p. 377–398
98. Ram, M. H. (2014), Europeanization and the Roma: Spreading the Norms of Inclusion and Exclusion. In 10th Biennial Conference of the European Community Studies Association-Canada (pp. 8-10).
99. Ram, M. H. (2014), Europeanized hypocrisy: Roma inclusion and exclusion in Central and Eastern Europe. *JEMIE*, 13, 15.
100. Ringold, D., Orenstein, M. A., & Wilkens, E. (2005), *Roma in an expanding Europe: Breaking the poverty cycle*. The World Bank.
101. Robayo-Abril, M., Millan, N. (2019), *Breaking the Cycle of Roma Exclusion in the Western Balkans*. The World Bank.
102. Roma Education Fund, (2015), *Making desegregation work! A Desegregation Toolkit Developed by the Roma Education Fund*.
103. Roma Education Fund, (2007), *Evoluția Educației Romilor în România Evaluare a țării și direcțiile de acțiune strategice ale Fondului de Educație pentru Romi*.
104. Romani Criss, (2013), *Accesarea serviciilor de sănătate de către romi în România*.
105. Rorke, B., Matache, M., & Friedman, E. (2015), *A Lost Decade? Reflections on Roma Inclusion 2005–2015*. Published by Decade of Roma Inclusion Secretariat Foundation
106. Rotariu T., Iluț P. (2006), *Ancheta sociologică și sondajul de opinie – Teorie și practică*, Ed. Polirom, Iași.
107. Roth, M., & Toma, S. (2014), The plight of Romanian social protection: addressing the vulnerabilities and well-being in Romanian Roma families. *The International Journal of Human Rights*, 18(6), 714-734.
108. Roth, M., Pop, F., & Raiu, S. (2013), Vulnerabilities Built in the Identities and Future Orientation of Roma Children and Youth. *Philobiblon*, 18(2), 374-388.
109. Roth, M., Moisa, F. (2011), The right to education of Roma children in Romania: European policies and Romanian practices. *The International Journal of Children's Rights*.
110. Rostas, I., & Kostka, J. (2014), Structural Dimensions of Roma School Desegregation Policies in Central and Eastern Europe. *European Educational Research Journal*, 13(3), 268–281.
111. Sarău, G. Sandu, I., Cordovan, I., Căldăraru, M., Korek, M., Iorga, N. (2014), *Romanipen educațional*, UNICEF, Editura Vanemonde.
112. Sandu, D. (2005), *Comunitățile de romi din România. O hartă a sărăciei comunitare prin sondajul PROROMI*. București: Banca Mondială.
113. Sen, A. (2000), *Social exclusion: Concept, application, and scrutiny*.
114. Sfetcu, L. (2016), *Public policies and NGOs actions for Roma inclusion*, *Journal of Community Positive Practices*.
115. Sigona, N., & Vermeersch, P. (2012), The Roma in the new EU: Policies, frames and everyday experiences. *Journal of Ethic and Migration Studies*, 38(8), 1189-1193.
116. Skenderi S., Deniz Selmani D. (2019), "Institutional Antigypsyism in the Western Balkans: The Case of Albania, Serbia and Macedonia", in: (eds.) *Dimensions of Antigypsyism in Europe*, Brussels: Central Council of German Sinti and Roma and European Network Against Racism (ENAR), pp. 217-228.
117. Strobel, P. (1996), From poverty to exclusion: a wage-earning society or a society of human rights? *International Social Science Journal*.
118. Tarnovschi, D. (coord) (2012), *EU Inclusive transfer de date și experiențe privind integrarea pe piața muncii a romilor între România, Bulgaria, Italia și Spania: Romii din România, Bulgaria, Italia și Spania, între incluziune socială și migrație*.
119. Teșliuc, E., Grigoraș, V., Stănculescu, M. (2015), *Studiu de fundamentare pentru Strategia națională privind incluziunea socială și reducerea sărăciei 2015-2020*, Banca Mondială.
120. Teșliuc, E., Grigoras, V., Stanculescu, M., Sandu, D., Corad, B., Iamandi-Cioinaru, C., & Man, T., Marin, M., Moldovan, C., Neculau, G. (2016), *Atlasul zonelor rurale marginalizate și al dezvoltării umane locale din România*.

121. Toartă, V. (2016), Profilul femeilor și fetelor rome; Biroul Național de Statistica Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD), Entitatea Națiunilor Unite pentru Egalitatea de Gen și Abilitarea Femeilor (UN Women). Chișinău.
122. Townsend, P. (1979), *Poverty in the United Kingdom*, London, Allen Lane and Penguin Books.
123. UNICEF, (2017), Evaluarea sumativă a modelului „prima prioritate: niciun copil ‘invizibil!’” 2011-2015 Raport de evaluare, București, United Nations Children’s Fund (UNICEF), Biroul din România.
124. Vincze E. (2017), Probleme locative în localități ROMACT.
125. Vincze, E. și Harbula, H. (2011), Strategii identitare și educație școlară. Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj.
126. Vincze E. (coord.) (2011), Accesul femeilor și bărbaților de etnie roma la munca decentă. Viața Cotidiană, Politici și proiecte, Editura Fundației Desire, Cluj Napoca.
127. Voicu, M., Popescu R. (2006), Nașterea și căsătoria la populația de romi, în Revista Calitatea Vieții, XVII, nr. 3–4 (2006: 253–279);
128. Voicu, M. (coord.), (2007), Nevoi și resurse în comunitățile de romi, Fundația Soros Romania, București.
129. Voicu, M., Tufiș, C. (2008), Romii – Povești de viață. București.
130. Woodward, A., & Kohli, M. (2004). European societies: Inclusions/exclusions?. In *Inclusions and exclusions in European societies* (Xuepp. 15-32). Routledge.
131. Xue, Y., Leventhal, T., Brooks-Gunn, J., & Earls, F.J. (2005), Neighborhood residence and mental health problems of 5-to 11-year-olds. *Archives of general psychiatry*, 62(5), 554-563.

Acte normative, Recomandări, Comunicări, Standarde ocupaționale

132. Constituția României, Disponibil la: <http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=339>.
133. Organizația Națiunilor Unite, (1948), Declarația universală a drepturilor omului, Disponibil la: http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Declaratia_Universala_a_Drepturilor_Omului.pdf, accesată la 3 mai 2018.
134. Consiliul Uniunii Europene, (2000), Directiva 2000/43/CE a Consiliului din 29 iunie 2000 de punere în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică, Disponibil la: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32000L0043>, accesată la 12 august 2018.
135. Consiliul Uniunii Europene, (2000), Tratatul de la Lisabona, Disponibil la: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:c10241&from=RO>, accesată la 15 aprilie 2018.
136. Consiliul Uniunii Europene, (2008), Decizia-Cadru 2008/913/JAI A Consiliului din 28 noiembrie 2008 privind combaterea anumitor forme și expresii ale rasismului și xenofobiei prin intermediul dreptului penal. Disponibil la: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32008F0913&from=ro> accesată la 12 februarie 2019.
137. Comisia Europeană, (2010), Comunicare a Comisiei Europene 2020 O strategie europeană pentru o creștere inteligentă, ecologică și favorabilă incluziunii (2010), Disponibil la: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC2020&from=RO>, accesată la 16 aprilie 2018.
138. Comisia Europeană, (2011), Recomandarea nr. 13 cu privire la eliminarea antigypsismului. Disponibil la: <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-13-on-combating-anti-gypsyism-an/16808b5aee>, Accesată la 11 august 2018.
139. Comisia Europeană, (2017), Comunicare a Comisiei către Parlamentul European și Consiliu Evaluare la jumătatea perioadei a cadrului UE pentru strategiile naționale de integrare a romilor. Disponibil la: <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2017/RO/COM-2017-458-F1-RO-MAIN-PART-1.PDF>, accesată la 10 martie 2018.
140. Comisia Europeană, (2018, European Platform for Roma inclusion, Disponibil la: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/roma-and-eu/european-platform-roma-inclusion/european-platform-roma-inclusion-2018_en, accesată la 15 mai 2018.

141. Guvernul României, (2001), HOTĂRÂRE nr. 1.194 din 27 noiembrie 2001 (*actualizată*) privind organizarea și funcționarea Consiliului National pentru Combaterea Discriminării, Disponibil la: http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/Hotararea_nr_1194_din_27_noiembrie_2001.pdf, accesată la 31 mai 2018.
142. Guvernul României, (2001), HOTĂRÂRE Nr. 430 din 25 aprilie 2001 privind aprobarea Strategiei Guvernului României de îmbunătățire a situației romilor, Disponibil la: <http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Legislatie/HOTARARI-DE-GUVERN/HG430-2001.pdf>, accesată la 12 iunie 2016.
143. Guvernul României, (2002), Hotărârea nr. 829/2002 privind aprobarea Planului național anti sărăcie și promovare a incluziunii sociale, Disponibil la: <https://lege5.ro/Gratuit/heztenbv/hotararea-nr-829-2002-privind-aprobarea-planului-national-antisaracie-si-promovare-a-incluziunii-sociale>, accesată la 15 aprilie 2019.
144. Guvernul României, (2005), HOTĂRÂRE Nr. 488 din 26 mai 2005 privind aprobarea sistemului național de indicatori de incluziune social Disponibil la: http://www.mmuncii.ro/j33/images/Documente/Legislatie/Asistentia-sociala-2018/HG_488_2005_la_18-01-2018.pdf, accesată la 12 martie 2019.
145. Guvernul României, (2005), Planul național de dezvoltare, Disponibil la: <http://old.fonduri-ue.ro/documente-programare/pnd-2007-2013>, accesată la 10 mai 2018.
146. Guvernul României, (2006), HOTARARE nr. 522 din 19 aprilie 2006 pentru modificarea si completarea Hotărârii Guvernului nr. 430/2001 privind aprobarea Strategiei Guvernului României de îmbunătățire a situației romilor, Disponibil la: <http://www.sgg.ro/docs/File/UIP/legislatie/HG-522-19.04.2006.pdf>, accesată la 12 iunie 2016.
147. Guvernul României, (2006), Planul National Anti Sărăcie, Disponibil la: <http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Legislatie/HOTARARI-DE-GUVERN/HG1827-2005.pdf>, accesată la 15 aprilie 2019.
148. Guvernul României, (2007), ORDONANTA nr. 137 din 31 august 2000 (*republicată*) privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare*) Disponibil la: <http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Legislatie/ORDONANTE-DE-GUVERN/OG137-2000.pdf>, accesată la 30 decembrie 2018.
149. Guvernul României, (2014), Al doilea raport periodic prezentat de Guvernul României către Secretarul General al Consiliului Europei în baza Articolului 15 al Cartei Europene a Limbilor Regionale sau Minoritare. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806c8e6a>, accesat 25 august 2019
150. Guvernul României, (2011), STRATEGIA GUVERNULUI ROMÂNIEI de incluziune a cetățenilor români aparținând minorității romilor, din 14 decembrie 2011 Disponibil la: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/135391>, accesată la 12 iunie 2016.
151. Guvernul României (2015), STRATEGIE din 14 ianuarie 2015 (*actualizată*) Guvernului României de incluziune a cetățenilor români aparținând minorității rome pentru perioada 2015-2020, Disponibil la: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/171589>, accesată la 12 iunie 2016.
152. Guvernul României, (2016), Strategia națională privind incluziunea socială și reducerea sărăciei 2015-2020, Disponibil la: http://www.mmuncii.ro/j33/images/Documente/Familie/2016/StrategyVol1RO_web.pdf, accesată la 10 iulie 2019.
153. Guvernul României, (2018), Program pilot locuințe sociale pentru romi, Disponibil la: http://www.dreptonline.ro/legislatie/hg_program_pilot_locuinte_pentru_romi_1237_2008.php, accesată la 11 iunie 2018.
154. Guvernul României, (2019), Programul național de reforma, Disponibil la: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2019-european-semester-national-reform-programme-romania_ro.pdf, accesată la 15 mai 2019.
155. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, (2007), Explicații (*) cu privire la Carta Drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (2007/C 303/02) Disponibil la: <https://eur->

- [lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32007X1214\(01\)&from=ES](http://lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32007X1214(01)&from=ES), accesată la 15 martie 2019.
156. Parlamentul European, (2017), Rezoluția Parlamentului European din 25 octombrie 2017 referitoare la aspecte legate de drepturile fundamentale în ceea ce privește integrarea romilor în UE: combaterea atitudinilor negative față de romi, Disponibil la: (2017/2038(INI)) http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0413_RO.pdf?redirect, accesată la 16 iunie 2018.
 157. Pagina Deceniului de incluziune a romilor, Disponibil la: <http://www.romadecade.org>, accesată la 12 martie 2019.
 158. Pagina Roma Education Fund HU, Disponibil la: <https://www.romaeducationfund.org/ref-one-page>, accesată la 14 ianuarie 2019.
 159. Pagina Roma Education Fund RO, Disponibil la: <https://romaeducationfund.ro/despre-noi-3/cine-suntem-2/> accesată la 14 ianuarie 2019.
 160. Ministerul Fondurilor Europene, (2007), Cadrul național strategic de referință, Disponibil la: http://old.fonduri-ue.ro/poscce/fonduri_structurale/CSNR_romana_261109.pdf, accesată la 10 mai 2018
 161. Ministerul Fondurilor Europene, Informații generale Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane, POSDRU, Disponibil la: <http://old.fonduri-ue.ro/posdru/index.php/posdru/informatii-generale/fse#ce%20este%20fse>, accesată la 10 mai 2018.
 162. Ministerul Fondurilor Europene, Programul Operațional Capital Uman POCU, Disponibil la: <http://www.fonduri-ue.ro/pocu-2014#anun%C8%9Buri-program>, accesată la 17 octombrie 2018.
 163. Autoritatea Națională pentru Calificări, (1999), Standard ocupațional pentru Agent de ocupare, Disponibil la: http://www.anc.edu.ro/standarde_app/SO/Agent%20ocupare.pdf, accesată la 15 iunie 2018.
 164. Autoritatea Națională pentru Calificări, (2008), Standard ocupațional pentru Mediator școlar, Disponibil la: <http://www.anc.edu.ro/uploads/SO/Mediator-scolar.pdf>, accesată la 15 iunie 2018.
 165. Autoritatea Națională pentru Calificări, (2008), Standard ocupațional pentru Expert local pe problemele romilor, Disponibil la: http://www.anc.edu.ro/standarde_app/SO/Expert-local-problemele-romilor.pdf, accesată la 15 iunie 2018.
 166. Autoritatea Națională pentru Calificări, (2011), Standard ocupațional pentru mediator sanitar, Disponibil la: <http://www.anc.edu.ro/uploads/SO/mediator-sanitar.pdf>, accesată la 15 iunie 2018.
 167. Autoritatea Națională pentru Calificări, (2012), Standard ocupațional pentru facilitator de dezvoltare comunitara, Disponibil la: http://www.anc.edu.ro/standarde_app/SO/facilitator%20de%20dezvoltare%20comunitara_00%20%281%29.pdf, accesată la 15 iunie 2018.
 168. Consiliul Europei, Pagina programului ROMACT, Disponibil la: <http://coe-romact.org/country/romania>, accesată la 15 mai 2018.
 169. Ministerul Dezvoltării Regionale și Lucrărilor Publice, Pagina programului Planul Național de Locuințe Sociale Disponibil la: <https://www.mdrap.ro/lucrari-publice/-1763/-1949>, accesată la 16 mai 2019.
 170. Ministerul Dezvoltării Regionale și Lucrărilor Publice, Pagina programului Național de dezvoltare locală, <https://www.mdrap.ro/lucrari-publice/pndl>, accesată la 15 mai 2018.